

AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

LOZAN DENGESİ

Tugay ULUÇEVİK

Blog No: 43
05.09.2017

Giriş*

Vatanı elinden alınmak istenmiş olan Türk Milleti, Mustafa Kemal Paşanın emsalsiz önderliğinde 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü Samsunda başlattığı kurtuluş, millî istiklâl ve egemenlik mücadelesini 9 Eylül 1922 Cumartesi günü kesin bir askerî zaferle sonuçlandırmıştır. Bu zafer, Başkomutan Mustafa Kemal Paşanın yakın silâh arkadaşı, İstiklâl Savaşımızda I. ve II. İnönü meydan muharebelerinden zaferle çıkan Garp Ordularımızın Komutanı ve TBMM Hükûmetinin Dışişleri Bakanı İsmet Paşanın 24 Temmuz 1923 Salı günü Lozan Barış Konferansında imzaladığı Barış Antlaşması ile taçlanmıştır. Taçlanmıştır, çünkü, o gün Türk Milleti, kendi tam bağımsız ve egemen Devletinin benzetme yerindeyse - doğum belgesini ve tapusunu uluslararası camia önünde elde etmiştir.

Bu tapu gelecek kuşaklara, yani bizlere, titizlikle muhafaza etmemiz gereken pahabiçilmez değerde bir miras olarak bırakılmıştır. Büyük Atatürk ☀□□□□□□ Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır [sonsuza kadar yaşayacaktır (TDK)] sözünü dile getirirken Türkiye Cumhuriyetinin gelecek kuşaklar tarafından korunup yaşatılacağına olan inancını da ortaya koymuş bulunmaktadır.

Türkiye, Barış Konferansına, Yunanistanın kuruluşundan itibaren Bizansın ihyası emeliyle megali idea doğrultusunda Anadoluya doğru yayılmacı bir siyaset ve hareket tarzı ortaya koyduğunun bilinci içinde katılmıştır. Bu bilinçle, TBMM Hükûmeti, Anadolu yarımadasının batı ve güney kıyılarının hasım güçler tarafından kuşatılmasını önleyecek dengeli düzenlemeleri öngören bir andlaşmanın ortaya çıkması için çaba sarfetmiştir.

Savaşmış iki komşu Devlet ve millet arasında barışın, iyi komşuluk ilişkilerinin devamını istikrarlı kılacak bir menfaat dengesinin yaratılmasının, karşılıklı husumet duygularını bastırabileceği düşüncesi ile hareket etmiştir.

Sonucunda da, Türkiye, Lozanda, genel olarak dış siyasetimizin, özel olarak da Kıbrıs ve Türk - Yunan münasebetlerine dair strateji ve politikalarımızın yürütülmesinde on yıllar boyunca gözettiğimiz dengelerin oluşturulmasını da sağlamıştır.

Bu dengeler manzumesi dış siyaset terimler kılavuzumuzda Lozan dengesi şeklinde yer almıştır.

Lozan Dengesinin Unsurları

Lozanda Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan stratejik dengenin unsurları şunlar olmuştur:

1. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Trakya hududunun belirlenmesi;
2. İngilterenin Kıbrısı ilhakının tanınması;
3. Yunanistanın ülkesine dahil edilen Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya gibi Doğu Ege adalarının Türkiyenin güvenliği ile ilgili hususlar dikkate alınarak asker ve silâhtan arındırılmış bir statü altına konulmaları;
4. Türkiyeye bırakılan İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada için özel bir idarî düzenleme getirilmesi;
5. İtalyanın Oniki Ada üzerindeki egemenliğinin devam etmesi;
6. Anadoluda İstanbul dışında yaşayan Rumlarla ve Yunanistanda Batı Trakya dışında yaşayan Türklerin mübadeleye tabi tutulmaları;
7. İstanbulda yaşayan Rum Ortodoks, Batı Trakyada yaşayan Müslüman (Türk) ahaliye azınlık statüsünün verilmesi ve hakların hukukun teminatı altında tutulması;
8. Andlaşmada hükme bağlanmamış olmakla beraber, Türkiyenin tek taraflı bir tasarrufu neticesinde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin, siyasî faaliyette bulunmaması şartıyla bir Türk kurumu olarak İstanbulda kalması;
9. Türkiye ile Yunanistanın Ege denizindeki karasuları genişliklerinin Andlaşmada (Madde 12) zımnen 3 mil olarak saptanmış bulunması;
10. Aynı şekilde, Lozan döneminde iki ülkenin millî hava sahaları da, devletler hukukunun teamülî kurallarına uygun olarak karasularının genişlikleri kadar, yani 3 mil olmuştur.

Bu incelemede esas itibariyle Lozan dengesinin Kıbrıs adasına, Egedeki adaların hukukî statüsüne ve karasularına ilişkin unsurları üzerinde durmak istiyorum. Zira, Yunanistanın dengeyi lehine bozma teşebbüsleri 1950li yıllardan bu yana etkin ve sürekli biçimde başlıca bu unsurlarla ilgili olarak tecelli etmiş ve iki ülke arasında ciddi gerginliklere sebep olmuştur.

Akdeniz ve Egedeki Adalar

Tarihin akışı içinde, Akdenizi, Mezopotamyayı ve Orta Doğuyu kontrol etmek isteyen güçler arasında, Ege Denizindeki ve Akdenizdeki, Sicilya, Sardunya, Kıbrıs, Korsika, Girit,

Rodos (Oniki Ada), Malta, İmroz (Gökçeada), Bozcaada Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam (vs) gibi stratejik önem ve değer taşıyan adaları ele geçirmek için sürekli bir rekabet ve çatışma yaşanmıştır. Üstünlüklerini diğerlerine kabul ettiren, baskın çıkan güç veya güçler, bu adaları egemenlikleri altına alabilmişlerdir.

Osmanlı Devleti Güçlü Döneminde Adalara Sahip Oluyor

Osmanlı Devleti yükselme devrinin ortalarından itibaren Taşoz, Semadirek, Limni, İmroz (Gökçeada), Bozcada, Midilli, Eğriboz, Şeytan, Sisam, Rodos gibi adaları ve diğer Menteşe Adalarını, Kerpe, Çoban, Kiklat Adalarının tamamını, Sakız ve civarındaki adaları birer birer kendi topraklarına dâhil etmiş bulunuyordu.

16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde de Osmanlı İmparatorluğu yükselme devrinin zirvesine ulaşmıştı. Sınırları, Avrupada Viyana önlerinden başlıyor; bugünkü Macaristan ve Balkan ülkelerini içine alıyor; Karadenizin kuzeyinden geçerek İrana ulaşıyor; güneye Basra Körfezine uzanıp Arap yarımadasını ve Kuzey Afrikayı kapsıyordu. Akdenizin çevresinin yaklaşık dörtte üçü Osmanlı İmparatorluğunun topraklarıyla çevriliydi. Egedeki, Orta ve Doğu Akdenizdeki adaların, ada gruplarının, Kıbrıs ve Girit hariç, tamamı Osmanlı egemenliği altına alınmıştı. Osmanlı Devleti bir dünya gücü haline gelmiş; kuvvetler dengesinin belirleyici unsuru olmuştu.

Kıbrıs ve Girit, devrin Akdenizdeki güçlü denizci devleti Venedikin elinde bulunmaktaydı. Venedikli korsanlar bu adaları üs olarak kullanarak Osmanlı Devletinin Orta ve Doğu Akdenizdeki çıkarlarına zarar vermekten geri durmuyorlardı. Gelişmeler öncelikle Kıbrıs adasının ele geçirilmesini Osmanlı Devleti için bir zorunluluk haline getirmişti. Adanın fethi 11 ay süren bir kuşatma harekâtının sonunda 1 Ağustos 1571 tarihinde tamamlanmıştır. Böylece Anadolu ile Mısır ve Suriye arasındaki deniz yolunun güvenliği sağlanmış; doğu Akdenizin tamamına Osmanlı Devleti hâkim olmuştur. Giritin fethi için başlatılan harekât 24 yıl sürmüştür. Adanın tamamının Osmanlı egemenliği altına alınması 1669da gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti en son olarak 1718 yılında Egedeki İstendil (Tinos) adasını topraklarına katmıştır.

Osmanlı Devleti Zayıf Döneminde Adaları Kaybediyor

Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıl kadar sürecek olan yıkılma devrinde ise, maalesef, Egedeki adalarını kaybetmeğe başlamıştır. Elenlerin 1830da bağımsızlıklarını ilân etmeleri bu kayıpları hızlandırmıştır. Çok sayıda adasını İtalya ile yapılan Trablusgarp harbi (1911 1912) ve Balkan savaşları (1912 – 1913) sonucunda kaybetmiştir.

Giritin Elden Çıkışı

Girit adası, Avrupalı güçlerin de müdahil oldukları - bugün Kıbrıs konusunda yaşamakta olduklarımıza benzer biçim ve nitelikteki çeşitli entrikalarla dolu bir asırdan uzun bir süreç sonunda 1908de fiilen Yunanistanın hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı Devletinin uğradığı Balkan bozgunu neticesinde de 1913 yılındaki Londra Antlaşması ile hukuken Yunanistanın olmuştur. Böylece, Yunanistan Giritte enosis emel ve hedefine ulaşmıştır.

Osmanlı Devletinin Kıbrısı Fiilen Kaybedişi

Kıbrıs adasına gelince: Osmanlı Devleti, Kıbrısı 1878 yılına kadar 307 yıl hukuken ve fiilen egemenliği altında tutmuştur. Gücünü yitirdiği Yıkılma Devrinde 1878 yılında ise İngiltere tarafından işgal edilmesine rıza gösterme zaruretini duymuştur.

Osmanlı Devleti, 1877den itibaren Rusyadan Anadolu topraklarına yoğunlaşarak yönelen çok ciddi tehdit ve tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Rusya ile Batıda ve Kuzey Doğuda iki ayrı cephede savaşmıştır. Rus ordusu İstanbul önlerine kadar gelmiştir. Doğuda Kars, Ardahan ve Batumu almıştır. Kıbrıs adasını ele geçirmek için o zamana kadar yıllardır fırsat ve imkân kollamakta olan İngiltere, Osmanlı Devletine yardım ve işbirliği teklifinde bulunmakta gecikmemiştir. Karşılığında da Rusyadan yönelen tehdidin ortadan kalkmasına değin Kıbrısı geçici olarak işgal etmeyi önermiştir. Ayrıca, 1878 Berlin Barış Konferansında siyasî ve diplomatik destek vermeyi vadetmiştir. Savaşta ve savaşın sonucunda, hem doğu Anadoluda, hem Balkanlarda parçalanma sürecinin en ağır toprak kayıplarına uğrayan Osmanlı Devleti, İngilterenin bu sinsi yaklaşımını ve kötü niyetli teklifini çaresiz kabul etmiştir. İngilterenin Kıbrısa fiilen el koyması bu ülkenin Osmanlı Devletini parçalama siyasetinin başlangıcını oluşturmuştur.

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına Almanyanın yanında katılma kararını verdiği 5 Kasım 1914 tarihinde de İngiltere Kıbrısı ilhak ettiğini açıklamıştır. Osmanlı Hükûmeti İngilterenin bu kararını tanımamış; ancak tanımadığını silâhlı kuvvet kullanarak fiilen ortaya koyacak gücü kendisinde bulamamıştır.

Kıbrıs İçin Enosis Hayali Güçleniyor

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, Kıbrısın İngiltere tarafından ilhak edildiğinin açıklanmasını sevinçle karşılamışlardır. Adanın fiilen Osmanlı idaresinden kurtulmuş olmasını, fazla uzak olmayan bir gelecekte enosis ülkülerinin gerçekleşmesini sağlayacak bir gelişme olarak değerlendirmişlerdir. Kıbrıstaki Başpiskopos Cyril II beraberinde Rum yerel meclisinin bazı üyeleri olduğu halde İngiliz Valiyi ziyaret etmiştir. Valiye Adanın İngiltere tarafından ilhak edilmesinden Rumların duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Rum papaz bu olayı bizim, anamız olan Yunanistanın kollarına kavuşmamızı kolaylaştıracak bir aşama olarak görüyoruz demeyi de ihmal etmemiştir.**[i]**

O dönemde İngilterede Başbakan olan Asquith, 1915 Nisanında Yunanistanı Müttefik Devletler safında harbe girmeğe ikna edebilmek için, Kıbrısın Yunanistana devredilmesi teklifini yapmıştır. Ancak, Yunanistan Almanyaya karşı harbe girmeyi hemen göze alamamış ve teklifi reddetmiştir.

Rumlar İngilizlerin Kıbrısı Yunanistana verme teklifinden de sevinç ve gurur duymuşlardır.

1915 Kasım ayında Başpiskopos yanına Adanın Rum meclisinden bazı üyeleri alarak yeni İngiliz valiyi ziyaret etmiş ve Britanya tahtına, hükûmetine ve halkına Kıbrısı Yunanistana verme yönünde İngilterenin yüce gönüllülükle yaptığı teklif için minnet beyanında bulunmuştur.**[ii]**

Lozan Konferansı Başlarken Egedeki Adaların Aidiyeti

Konferansın başladığı 22 Kasım 1922 tarihi itibariyle Osmanlı Devleti Bozcaada, İmroz (Gökçeada), Tavşan Adası hariç, Egedeki ve Akdenizdeki adalarını kaybetmiş bulunuyordu. Oniki Ada İtalyanın egemenliği altındaydı. Anadolu yarımadasının hemen karşısındaki Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Limni Semadirek gibi adalar Yunanistana verilmişti.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşında yenilmesi üzerine imzaladığı Sevr Adlaşması uygulanabilmiş olsaydı, Egede İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada gibi önemli iki adayı da kaybetmiş olacaktı.

Lozanda Türk Heyeti Adaların Askersizleştirilmesini İstiyor

TBMM Hükûmeti Lozanda İstiklâl Savaşımızın ertesinde Türkiye ile Yunanistan arasında istikrarlı bir barış ortamı yaratacak dengelerin kurulması amacını güderken, Egedeki adaların ve Kıbrıs adasının, Türkiyenin huzur ve güvenliği bakımından taşıdığı hayatî önemin bilinciyle hareket etmiştir. Yunanistana bırakılan adalar bakımından egemenlik hakkını sınırlayıcı tedbirler önermiştir. Bu çerçevede adaların askersizleştirilmesi gereği üzerinde ısrarla durmuştur.

İngilterenin 1914de ilhak ettiğini açıkladığı Kıbrıs ile ilgili olarak da Konferansta Adanın Rumların ve Yunanistanın tarihî emelleri istikametinde kullanılmasına yol açacak bir karar alınmasını önlemek için çalışmıştır.

İsmet Paşanın Adalar Hakkındaki Konuşması

İsmet Paşa, Konferansın I. Komisyonunun 25 Kasım 1922 Cumartesi günü öğleden sonraki oturumunda Ege ve Akdenizdeki adalar konusunda yaptığı konuşmada başlıca şunları ifade etmiştir: **[iii]**

☀□□ά□□□□ bakımından, Küçük Asyaya bağlı parçalar olan Akdeniz ve Ege adalarının, Anadolunun huzuru ve güvenliği için büyük bir önem taşımaktadırlar ☀ Bu adalar kıyıdan az uzaklıkta ve karasuları içinde bulunan ufak adalarla, büyük adaları kapsamaktadır. Karasuları içindeki ufak adalar, Küçük Asyanın barışını pek yakından tehdit edebilirler. Bu bölgenin tamamlayıcı birer parçası olduklarından, bu adaların Türkiyenin egemenliği altına konulmaları kesin olarak zorunludur. Kaldı ki, bunlar Türk karasuları içinde bulunduklarına göre, bunların Türk egemenliği altında olmaları gerekmektedir.

Büyük adalara gelince: kaderi 17/30 Mayıs 1913 tarihli Andlaşma uyarınca Büyük Devletlerce saptanması gerekli olan Bozcaada ve İmroz üzerinde Türkiyenin hakları, aynı Devletlerin 14 Şubat 1914 tarihli ortak notalarıyla doğrulanmıştır. Bu yüzden bu iki ada Türk egemenliği altına konulmuş bulunmaktadır.

Öte yandan, Türk kıyısı ile Boğazların yakınında bulunan Semadirek (Samothrace)

adasının da, Türkiyede kalması gereklidir ve hak gözetirliğe uygundur.

Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya (Lemnos, Mitylène, Chio, Samos, Nikaria) adaları, Büyük Devletlerce Yunanistana bırakılmıştır. Türkiyenin güvenliği bakımından bu adalar hayatî önem taşımaktadırlar. Üstelik bu adaların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi de Küçük Asya ile birleşmelerini zorunlu kılmaktadır. İşte bu yüzden [Büyük] Devletlerin bu adalara ilişkin olarak aldıkları kararı Türkiye kabul etmemiştir.

Yunanistanın, yakın zamanlarda bütün dünyaca öğrenilen, Anadolu üzerindeki emperyalist emelleri, Anadoluda bir Yunan İmparatorluğu kurmak için kendi ülkesinde yapmacık tutkular yaratan bir Yunanistan elinde, adları yukarıda belirtilen bu adaların nasıl tehlike yaratacağını Türkiyeye göstermiştir.

Böyle olunca, genel barış yararına, bu adaları tüm olarak askerlikten arındırma yükümünün benimsenmesi zorunludur. Bu adalarda bulunan istihkâmlar ve bataryalar yok edilmeli ve silâhları yok edilmelidir. Gelecekte de oralarda hiçbir yeni tahkimat yapılamamalıdır. Bu adalardan hiçbiri deniz üssü olarak kullanılamamalıdır. Bu adalar uçaklar getirilememeli; uçaklar için burada sundurmalar (hangarlar) yapılamamalıdır. Söz konusu adalarda asayişi sağlamaya yetecek sayıda jandarmadan başka hiçbir silâhlı kuvvet bulundurulamamalıdır. Bundan başka bu adalar halkı, kışkırtıcılara yataklık edememeli; kaçakçılara sığınak olamamalıdır. Son olarak, bu konularda kabul edilecek yükümlerin her zaman yürürlükte tutulacağı konusunda Türkiyeye garanti verilmelidir.

Barış Andlaşmasında Ve Boğazlar Sözleşmesinde Adalar

Lozan Barış Konferansında Egedeki adalar konusuna Barış Andlaşmasında ve Boğazlar Sözleşmesinde yer verilmiştir. Bu belgelerde adalar hakkında iki çeşit düzenleme yapılmıştır: **[iv]**

Birinci düzenleme ile adaların hangi devletin egemenliği altına gireceği belirlenmiştir. İkincisi, adaların hukukî statüsüne dairdir.

Adalar Üzerindeki Egemenlik Hakkı

Andlaşmanın 12. maddesinde, daha önce ikinci Balkan Savaşından sonra akdedilen Mayıs 1913deki Londra ve Kasım 1913deki Atina Adlaşmalarına ve bunlara dayanılarak büyük devletler tarafından alınan 13 Şubat 1914 tarihli karara atıf yapılmıştır. 12. Maddede anılan karar teyit edilmiştir. Böylece, Doğu Akdeniz adalarının ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının, Andlaşmanın 15. Madde hükümleri saklı kalmak üzere, Yunanistanın egemenliği altında olduğu, dolaylı biçimde belirlenmiştir. İmroz, Bozcaada ve Tavşan adalarının Türkiyenin egemenliği altında kalması hükme bağlanmıştır.

12. Maddede ayrıca, Andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça ve Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta yer alan adaların Türk egemenliği altında kalacağı ifade edilmiştir.

Andlaşmanın 15. Maddesinde de, Türkiyenin, o günkü durumda, esasen İtalyanın işgali altında bulunan Stampalia, Rodos, Kalki, Skarpanto, Kazos, Piskopis, Miziros, Kalimnos, Leros, Patmos, Lipsos, Simi, İstanköy adaları ile bunlara bağlı adacıkların ve Meis adasının

üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçtiği hükmü yer almıştır.

15. Maddede zikredilen adalar İkinci Dünya Savaşından sonra 10 Şubat 1947 tarihinde galip devletlerle İtalya arasında yapılan Paris Barış Andlaşmasının 14. Maddesi uyarınca İtalya tarafından Yunanistana devredilmişlerdir. Bu maddenin 2. fıkrasında bu adalar askersizleştirilmiş olacak ve askersizleştirilmiş kalacaktır [These islands shall be and shall remain demilitarized.] hükmüne yer verilmiştir.

Adaların Hukukî Statüsü

Adaların hukukî statülerinin düzenlenmesine gelince:

Bu düzenlemeye dair hükümler Lozan Barış Andlaşmasının 12. ve 13. maddeleri ile Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 4. ve 6. maddelerinde yer almaktadır.

Konferans zabıtları, adalar konusunun tartışıldığı oturumlarda gerek heyet Başkanı İsmet Paşanın, gerek heyet mensuplarının Yunanistana bırakılan Anadolunun bitişiğindeki ve yakınındaki adaların Türkiyenin güvenliğine tehdit oluşturmasını önlemek amacıyla askerden, silâh, askerî yapı ve tesislerden arındırılması gerektiği fikrini işlediklerini; bu fikirler istikametinde öneriler yaptıklarını göstermektedir. Neticede Barış Antlaşmasının adaların hukukî statüsünü düzenleyen maddeleri büyük ölçüde Türk heyetinin görüşlerini ve tekliflerini yansıtan muhtevaya sahip olmuştur.

Barış Andlaşmasının adaların hangi devlete ait olacağını düzenleyen 12. Maddesinde, yukarıda da işaret ettiğim üzere, 1913 yılındaki Londra ve Atina Antlaşmalarına göre Büyük Devletler tarafından alınan 13 Şubat 1913 tarihli karar doğrulanmıştır. Bu kararda Yunanistanın egemenliği altına konulan adalarda İstihkâm yapılmaması, deniz üssü kurulmaması ve adaların askerî amaçlarla kullanılmaması öngörülmüştür. Buna göre, 12. Maddede zikredilen ve Yunanistana bırakılmış olan Adaların askerden arındırılmış statüde oldukları kuşkusuzdur.

Lozan Barış Andlaşmasının 13. Maddesinde barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla Yunan Hükûmetinin Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında çeşitli kısıtlamalara uymayı yükümlendiği ifade edilmiş ve bu kısıtlamalar sıralanmıştır.

Öngörülen kısıtlamalar özetle şunlardır: Anılan adalarda hiçbir deniz üssünün kurulmaması, istihkâm yapılmaması; Yunan askerî uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üzerinde uçmalarının yasaklanması; bu adalarda ada halkından müteşekkil ve sayısı Yunan ülkesindeki jandarma ve polis sayısı ile orantılı sayıda jandarma ve polis kuvveti bulundurulması.

Bu Maddede Yunanistanın egemenliği altına konulan belirli adalar için öngörülen askersizleştirme tedbirlerine ilişkin hükmün başında barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla [With a view to ensuring the maintenance of peace] ifadesi anlamlı ve önemlidir. Bu hüküm, Yunan hükûmetinin üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmemesinden ve sonucunda barışın bozulmasından sorumlu tutulacağına işaret etmektedir.

Adaların ait oldukları devletin bu adalar üzerindeki egemenlik yetkilerine getirilen

kısıtlamalar Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 4. ve 6. Maddelerinde de yer almaktadır.

Sözleşmenin 4. Maddesinde Ege denizinde Limni, Semadirek, İmroz (Gökçeada), Bozcaada ve Tavşan adalarının askersizleştirileceği hükme bağlanmıştır.

Askersizleştirme sadece sayılan adalarla sınırlı değildir. Boğazların her iki yakasında ve mücavir bölgeler için de askersizleştirme öngörülmüştür. 6. Madde de askersizleştirme hakkındadır ve tedbirleri genişletici bir mahiyettedir.

Limni ve Semadirek adaları için öngörülen askersizleştirme tedbirlerinin Türkiyenin güvenliği açısından Sözleşmede yer aldığı bellidir.

1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Arasöz olarak belirtmekte fayda görüyorum: 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö (Montreux) Boğazlar Sözleşmesi 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesinin yerine geçmiştir. Montrö Sözleşmesi ile Türkiye Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazını kapsayan Boğazlar Bölgesinin askerîleştirme mutlak hakkını elde etmiştir.

Günümüzde Yunanistan Egedeki Adaların Hukukî Statüsünü İhlâl Ediyor

Yunanistan 1960lı yılların başından itibaren Egedeki adaların askerden ve silâhtan arındırılmış hukukî statülerini ihlâl eden hareketlerde bulunmaktadır. Bu konuda Türkiye Yunanistan nezdinde gereken uyarıları on yıllardır yapagelmektedir.

Son yıllarda basınımızda Yunanistanın Egede Türkiyeye ait adaları ve/veya adacıkları işgal ve gasp ettiğine dair fotoğraflı haberler yer almaktadır. Bunlarla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığımız 1 Ekim 2016 tarihinde şu açıklamayı yapmıştır:**[v]**

Türkiyenin 2003 yılından itibaren Ege denizindeki bazı ada ve/veya adacıkların egemenliğini başka bir ülkeye devrettiğine ilişkin iddia ve haberler tamamen gerçekdışıdır.

Öte yandan, komşumuz Yunanistan ile aramızda Ege bağlamında birbirleriyle bağlantılı bir dizi sorunun mevcut olduğu da bir vakıadır. Egede bazı adacık ve kayalıkların aidiyeti ve bununla bağlantılı olarak Türkiye ile Yunanistan arasında geçerli bir uluslararası anlaşmayla tespit edilmiş deniz sınırlarının bulunmaması da bu sorunlar arasında yer almaktadır.

Bilindiği gibi, Ege meseleleri Yunanistan ile aramızda mevcut diyalog kanalları çerçevesinde tüm yönleriyle ele alınmaktadır.

Ege'deki ada, adacık ve kayalıkların hukuki statüsü bağlamında son 13 yıldır herhangi bir değişiklik olmamıştır.

2017 Ocak ayında Yunanistan Denizcilik ve Ada Politikası Bakan Yardımcısı Yunan Hükûmetinin Egede isim vermeden 28 küçük adacıkta iskân ve bayındırlık plânlaması yaptığını açıklamıştır.

Dışişleri Bakanlığımızın bu konuda 12 Ocak 2017 tarihinde yaptığı açıklamada şunları ifade edilmiştir:**[vi]**

Ülkemiz, Yunanistan'ın statüsü tartışmalı coğrafi formasyonlar üzerinde yaratması muhtemel fiili durumları kabul etmeyeceğini ve bunların hukuki açıdan hiç bir sonuç doğurmayacağını çeşitli kereler duyurmuştur.

Komşumuz Yunanistanın, gerek Hükümetimiz, gerek kamuoyumuz nezdinde büyük hassasiyet arzeden bu konuda sağduyulu davranmasını bekliyoruz.

2017 Şubat ayında Yunan medyasında Yunan özel kuvvetlerine bağlı olduğu belirtilen paraşütçülerin İstanköy (Kos) adasına indirme tatbikatı yaptıkları yönünde haberlere çıkmıştır. Bu konuda Dışişleri Bakanlığımız 3 Şubat 2017 tarihinde şu açıklamayı yapmıştır: **[vii]**

1947 Paris Barış Antlaşması, silahsızlandırılmak koşuluyla İtalya tarafından Yunanistan'a bırakılmış olan İstanköy (Kos) adası üzerinde her türlü askerî eğitim faaliyetini yasaklamaktadır. Dolayısıyla, İstanköye yönelik bu tatbikat uluslararası hukukun açık bir ihlalidir.

Bu çerçevede; komşumuz Yunanistanı gerginliklere yol açacak, tırmanma potansiyeli bulunan tek taraflı, uluslararası hukuka aykırı, altından kalkamayacağı eylemlerden kaçınmaya davet ediyor; ülkemizin, Ege Denizine yönelik siyasi ve hukuki pozisyonlarına uygun olarak, gerekli görülecek adımları bundan sonra da atmaktan imtina etmeyeceğini bildiriyoruz.

Yunanistan savunma Bakanı özellikle Kardak kayalıklarıyla ilgili olarak çeşitli tahrik hareketlerinde bulunmuştur. Çeşitli iddialar ortaya atmıştır. Yunan Başbakan Tsipras da 3 Şubat 2017 tarihinde Maltada katıldığı AB Zirvesi sırasında basına şunlaroı ifade etmiştir: [viii]

Ege'de aidiyeti belli olmayan (gri bölgeler) bölge yoktur. Varılan şey Yunanistan'ın Avrupa ve uluslararası hukuk çerçevesinde tüm sorunları çözüme kavuşturmak kararlılığıdır. Diyalog, işbirliği istiyoruz dikkat çekici hareketler değil. Yunanistan karşı taraftan ihlal edilen ulusal haklarını, uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku içinde koruma kararlılığındadır."

Yunanistanın Egedeki adaların ve adacıkların hukukî statülerine yönelik ihlâl hareketleri Türkiye ile Yunanistan arasında tırmanma istidadı gösterebilecek ciddi gerginliklere yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Lozana Doğru Kıbrıs

Yunanistan I. Dünya Savaşına sonucunun belli olmaya başladığı 1917 ortasında itilâf (anlaşma) devletlerinin safında katılmış ve galip devletler asında yer almayı başarmıştır. Bu da Yunanistanı ve Kıbrıslı Rumları ortak enosis davalarının geleceği bakımından umutlu ve cüretli kılmıştır.

Galip devletler, bir Kıbrıs Rum heyetinin 1919 Ocak ayındaki Barış Konferansı için Parise gelip Konferans çevreleriyle temaslarda bulunmasına imkân sağlamıştır. **[ix]**

Rumlar ve Yunanistan Paris Konferansından sonra, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından Yunanistana devredilmesi yolundaki taleplerini canlı tutabilmek için, sanki ortada böyle ciddi bir fikir ve ihtimal varmış gibi bir tutum ve davranış sergilemişlerdir. Örneğin, Yunanistan ile İtalya arasında 29 Temmuz 1919 tarihinde akdedilen bir Antlaşma ile İtalyanın işgali altındaki Oniki Adanın İtalya tarafından Yunanistana devredilmesi hükme bağlanmıştır. Aynı Andlaşmada İngilterenin Kıbrıs adası üzerindeki egemenliğinden Yunanistan lehine vazgeçmesi halinde, Rodosun iki ülkeden (Yunanistan ve İtalya) hangisine ait olacağı konusunda plebisit yapılması hükmü yer almıştır. İtalya bu Andlaşmayı bir süre sonra feshettiğini açıklamıştır.**[x]**

Ayrıca, 28 Aralık 1920 tarihli Suriye ve Lübnan, Filistin ve Mezopotamya Mandalarına İlişkin Belirli Noktalar Hakkındaki Fransız İngiliz Sözleşmesinin 4. Maddesinde de şöyle bir hüküm yer aldığı görülmektedir:

İskenderiye Körfezinin açıklarındaki Kıbrıs adasının coğrafî ve stratejik konumu nedeniyle, Britanya Hükûmeti önceden Fransız Hükûmetinin rızası alınmadan anılan adanın terkedilmesi veya üzerindeki hakların devredilmesi maksadıyla herhangi bir müzakere açmama hususunda mutabıktır. **[xi]**

Bu bahis çerçevesinde 20 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşmasının Kıbrıs hakkındaki hükümlerini de hatırlatmak uygun olacaktır.

30 Ekim 1919da imzalanan Mondros Mütarekesinden 10 ay kadar sonra Müttefik Devletlerle Osmanlı Devleti arasında imzalanan Sevr Andlaşmasının 115. Maddesinde Müttefik Devletlerin İngiliz Hükûmetince 5 Kasım 1914de ilân edilmiş olan Kıbrısın kendisine (İngiltereye) bağlanmasını tanıdıklarını bildirdikleri hükmü yer almıştır.

Sevrin 116. Maddesinde de Osmanlı Devletinin, bu adanın Padişaha ödenen vergi üzerindeki hakkını da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrısa ilişkin bütün haklarından vazgeçtiği hükmüne yer verilmiştir.

117. Maddedeki hüküm de Kıbrıs adasında doğmuş ya da orada oturan Osmanlı uyrukları, yerel yasa koşulları içinde, Osmanlı uyrukluğundan ayrılarak, İngiliz uyrukluğunu alacaklardır şeklindedir.

Bunlar ve bunlara benzer gelişmeler Yunanlarda ve Kıbrıslı Rumlarda, Lozan Barış Konferansı'nda Kıbrıs'ın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılacağı ümidini ve beklentisini yaratmıştır. Konferans'ın açılışından önce ve açıldıktan sonra Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi için gayret sarfedenler ve bu amaçla Türk heyetine baskı yapanlar olmuştur. İsmet Paşa ve heyeti, bu gayretleri önlemede, baskılara karşı direnmede kararlılık göstermiştir.

Lozan Konferansında Kıbrıs

Konferans çalışmalarının akışı içinde Andlaşma'nın ilk taslağı olarak hazırlanan belgede

Kıbrıs adası bakımından da uygulanacak şöyle bir hüküm (Madde 16) yer almıştır:

Türkiye, işbu Andlaşma'da belirtilen sınırlar dışında bulunan bütün topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü hakları ve sıfatlarıyla, üzerinde [Türkiyenin] kendi egemenliği tanınmış adalardan başka öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir.

Türkiye, [söz konusu] bu topraklar ve adalar bakımından, bunların bir başka devlete verilmesi, bağımsızlığı, bu topraklar ya da adalar üzerinde herhangi bir başka rejim kurulması konusunda uygulanmış ya da uygulanacak olan hükümleri [şimdiden] kabul ettiğini ve uygun bulduğunu bildirir. **[xii]**

Bu maddenin ikinci paragrafı ile Osmanlı Devletinin üzerindeki egemenliğini terk ettiği topraklarda ve adalarda (ki buna Kıbrıs adası da dâhil) gelecekte ilhak, bağımsızlık ilânı veya herhangi bir başka rejim kurulması yolunda alınacak kararları Türkiye Cumhuriyetinin önceden uygun bulması, kabullenmesi ve tanıması isteniyordu.[xiii]

Konferansta hazırlanmakta olan Barış Antlaşmasının ilk taslağının 16. Maddesi Birinci Komisyonun 25 Nisan 1923 Çarşamba günü İngiliz Sir Horace Rumboldun başkanlığında yapılan oturumunda müzakere edilmiştir.**[xiv]**

Başkan 16. Madde hakkındaki Türk karşı tekliflerinde ikinci paragrafın çıkartılmış olduğuna işaret etmiş ve Türk heyetine bunun sebeplerini izah etmesi ricasında bulunmuştur.

İsmet Paşanın Konuşması

İsmet Paşa söz almış ve 16 Maddenin ikinci paragrafının Türkiyeyi Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan topraklara ilişkin olan ve Türkiyenin bilmediği hükümleri onaylama ve kabul etme zorunda bıraktığını söylemiştir. Devamla, Türkiyenin ileride kararlaştırılacak hükümleri de kabul etmesi istenmektedir. Açıkça bellidir ki, Türkiye, niteliğini ve kapsamını bilemediği hükümleri kabul etmeği yükümlenemez demiştir.

Yunan Temsilci İtiraz Ediyor

Söz alan Yunanistan temsilcisi M. Caclamanos, Yunan heyetinin bu hükmü ülke (toprak) sorunlarına ilişkin esaslı bir hüküm saymakta olduğunu; bu fıkranın metinde olduğu gibi tutulmasını gerektiğini düşündüğünü; çünkü Müttefik Devletlerin, bu toprakların ve adaların kaderine ilişkin olarak ileride konulabilecek hükümlere karışmayacağı konusunda, Türkiyenin açık ve kesin bir yüküm kabul etmesini istediklerini ifade etmiştir.

Andlaşma Taslağı Değişiyor

Müzakere sonunda 16. Madde ile ilgili taslak metin değiştirilmiştir.

16. Madde Andlaşmada şöyle yazılmıştır:

Türkiye, işbu Andlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve [Türkiyenin] egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği [kaderi],

ilgililerce düzenlenmiştir, ya da düzenlenecektir.

İşbu Maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere halel vermez.

Yararlı olacağı düşüncesiyle, 16. Maddenin Fransızca ve İngilizce metinlerine de aşağıda yer veriyorum:

[*Article I6. Turkey hereby renounces all rights and title whatsoever over or respecting the territories situated outside the frontiers laid down in the present Treaty and the islands other than those over which her sovereignty is recognised by the said Treaty, the future of these territories and islands being settled or to be settled by the parties concerned.*

The provisions of the present Article do not prejudice any special

arrangements arising from neighbourly relations which have been or may be concluded between Turkey and any limitrophe countries.]

[Article 16. La Turquie déclare renoncer à tous droits et titres, de quelque nature que ce soit, sur ou concernant, les territoires situés au delà des frontières prévues par le présent Traité et sur les îles autres que celles sur lesquelles la souveraineté lui est reconnue par ledit Traité, le sort de ces territoires et îles étant réglé ou à régler par les intéressés.

Les dispositions du présent Article ne portent pas atteinte aux stipulations particulières intervenues ou à intervenir entre la Turquie et les pays limitrophes en raison de leur voisinage.]

Kıbrıs adasının kendisine verilmesi ümit ve beklentisi içinde Lozan Konferansına katılmış ve Andlaşmayı imzalamış olan Yunanistan Antlaşmanın Kıbrısın İngilterenin egemenliği altına konulmasına ilişkin maddesi hakkında herhangi bir çekince beyan etmiş değildir. Böylece Yunanistan anılan maddeyi olduğu gibi bütün sonuçlarıyla kabul etmiş olmaktadır.

16. Maddenin ilk yazım biçimini İsmet Paşa kabul etmiş olsaydı, Türkiye gelecekte Kıbrıs konusu hakkında hiçbir söz hakkına sahip olamayacaktı.

Türkiyenin Lozanda Kıbrısın Türkiyeye verilmesi üzerinde durmamış olmasını akılcı ve gerçekçi bir stratejinin icabı olarak değerlendiriyorum.

Bir kere, Kıbrıs adası 1878den itibaren İngilterenin işgali altındaydı. 1914de de ilhak ettiğini açıklamıştı. TBMM Hükûmeti Lozanda Kıbrısı egemenliği altına alma konusunda ısrarlı davransaydı, bu iddiasının arkasında gerektiğinde Kıbrısa askerî müdahalede bulunabilmesini mümkün kılacak bir askerî gücün bulunması gerekirdi. Bundan mahrum durumdaydı. O günlerde mevcut uluslararası güç dengeleri karşısında İngilterenin Kıbrıs adası üzerinde 1878de elde etmiş olduğu fiilî hâkimiyetinden Lozanda diplomasi masasında Türkiye lehine vazgeçmesi beklenemezdi.

İkincisi, Ankara Lozanda Kıbrıs için İngiltere ile ipleri germiş olsaydı, bundan, Adanın kendisine verilmesi beklentisi yüksek olan Yunanistanın istifade etmesi ihtimaller dahiline girebilirdi.

Üçüncüsü, TBMM Hükûmetinin Lozan Konferansı için belirlediği temel hedef olan tam bağımsız ve egemen Türk Devletinin yaratılması için gerekli barış anlaşmasının ortaya çıkması tehlikeye düşebilirdi.

İsmet Paşa, Kıbrıs adasına İngilterenin egemenliği altında Yunanistanın da kabul etmek durumunda kaldığı bir statü kazandırmıştır. Bu suretle Yunanistanın Ada ile ilgili olabilecek talepleri bakımından İngiltere ile karşı karşıya kalmasını sağlamıştır.

İsmet Paşanın Konferansta değiştirilmesini ve yeniden kaleme alınmasını temin ettiği Andlaşmanın 16. Maddesi, ileride Kıbrısın statüsü hakkında yeniden bir karar alınması ihtiyacı ortaya çıktığı zaman Türkiyenin ilgili devlet olarak görüşme masasına oturmasına kapıyı açan bir içeriğe sahip kılınmıştır.

Kıbrıs konusunun 30 yıl kadar sonra gösterdiği gelişme seyri, bu olguyu teyit eder mahiyette olmuştur.

Oniki Adanın 1947de İtalyadan Alınıp Yunanistana Verilmesi

İkinci Dünya Savaşından sonra galip devletler, 10 Şubat 1947de Pariste imzalanan Barış Antlaşmasının 14. Maddesinde Oniki Adanın İtalyadan alınıp, eski sahibi Türkiyeye değil, Yunanistana verilmesini hükme bağlamışlardır. Bununla beraber, aynı Maddede bu adaların askerden arındırılacağı ve askerden arındırılmış olarak kalacağı [These islands shall be and shall remain demilitarized] hükmü de yer almıştır.

Bu hüküm ile Türkiyenin güvenlik ile ilgili kaygıları karşılanmak istenmişse de, Oniki Adanın Yunanistanın egemenliği altına konulması Lozanda Türkiye ile Yunanistan arasında kurulmasına özen gösterilmiş olan dengenin Yunanistan lehine bozulmasına sebep olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan Aynı Gün NATO Üyesi Oluyorlar

Türkiye ve Yunanistanın 1952 yılında aynı günde (18 Şubat Pazartesi) birlikte NATOya üye kabul edilmeleri şüphesiz bir rastlantı değildir. NATOnun önderlerinin o dönemin dünya şartları ve dengelerinde, Batı ittifakının dayanışma içinde olmasına ve öyle kalmasına verdikleri önem ve önceliğin gereği olarak vuku bulmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında Lozanda kurulmuş olan dengenin sürdürülebilmesi isteğinin bir tezahürüdür.

Ayrıca, Batılı liderlerin Oniki Adaların Yunanistanın egemenliği altına girmesi suretiyle Lozan Dengesinde ortaya çıkan bozukluğu giderme düşüncesiyle de hareket etmiş olduklarını düşünüyorum.

Yunanistan BMde Enosis Girişimlerine Başlıyor

Oniki Adaların Yunanistana verilmesinin ardından Lozanda kurulan dengenin Yunanistanın Türkiyeye yönelik emelleri ve çıkarları doğrultusunda tamamen ortadan kalkmasını

önleyen tek ana unsur olarak Kıbrıs adası kalmıştır.

Stratejik değerdeki Oniki Adanın âdeta bir hediye şeklinde kendisine verilmesinden cesaret bulan Yunanistan, Kıbrıs adasını da ülkesine katma ve böylece Türkiyeyi güneyden de kuşatıp Anadoluya hapsetme emeliyle hareket etmeye başlamıştır. Bunu da, 1950li yılların başlarından itibaren - çeşitli dış faktörlerin de itmesiyle - Türkiye ile Yunanistan arasındaki münasebetleri kaplamış olan dostluk havası içinde yapmakta beis görmemiştir.

O dönemde Türkiye, iki ülkenin 18 Şubat 1952de NATOya üye olmalarının yarattığı atmosfer içinde Yunanistanla ilişkilerinde dostluğu ve işbirliğini esas alan bir politika izlemiştir. 1952 yılının ilk yarısında iki ülkenin Başbakanları Sofokles Venizelos ve Adnan Menderes; yılın ikinci yarısında da Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ve Kralı Paulos karşılıklı resmî dostluk ziyaretleri gerçekleştirmişlerdir. Kral Paulos, Cumhurbaşkanı Bayarın 1952 yılının Kasım ayı sonlarında Atinayı ziyareti sırasında misafirin şerefine düzenlenen yemekte yaptığı konuşmada aramızda asırlarca süren ihtilâflara rağmen tarih ve mukadderatın tayin ettiği yolda bizlere milletlerarası bir vazifenin tevdi edilmiş bulunması bugün birleşmemizi tam ve mutlak hale getirmiştir şeklinde dostane sözler dile getirmiştir. **[xv]**

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu yakınlaşma ve NATO stratejisinin icabı olarak sürdürülen Sovyetler Birliğini güneyden çevreleme gayreti, 1953de Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktını ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkmasına Türkiyenin önderlik ettiği bu Pakt 1954de Balkan İttifakı statüsünü kazanmıştır.

Balkan İttifakının 9 Ağustos 1954de Yugoslavyanın Bled kentinde imza edilmesinden bir hafta sonra Yunanistan, Kıbrıs konusunun BMnin IX. Genel Kurul toplantılarının gündemine dâhil edilmesi için başvuru yapmıştır. İngilterenin egemenliği altındaki Kıbrıs adasında yaşayan nüfus için eşit haklar ve self-determination (halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi) ilkesinin uygulanmasını talep etmiştir. Güttüğü amaç, tarihî ülkü ve emelleri doğrultusunda Kıbrıs adası ile enosis gerçekleştirebilmenin yolunu açmak olmuştur. BM Genel Kurulu Kıbrıs sorunu hakkında karar alınmasının uygun olmadığını açıklayan ve Yunanistanın teklif ettiği başlık altındaki konunun müzakere edilmeyeceğini belirten bir karar almıştır. **[xvi]**

Yunanistanın BM Genel Kurulu nezdindeki bu teşebbüsleri, sonuç vermeden 1958 yılının sonuna kadar sürmüştür. Böylece, Kıbrıs konusu BM Genel Kurulunun gündemine ilk defa olarak girmiş ve uluslararası bir sorun mahiyeti kazanmıştır.

Kıbrısta EOKA Terörü

Yunanistanın BM çerçevesindeki bu girişimlerine paralel olarak, Kıbrıslı Rumlar da oluşturdukları EOKA terör örgütü vasıtasıyla 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Adada İngilizlere ve Kıbrıslı Türklere karşı şiddet eylemlerine başlamışlardır.

Türkiyeyi Kıbrıs Konusunun Dışında Tutama Çabaları

Yunanistanın, Kıbrıs adasını self-determination ilkesinin uygulanması yoluyla ilhak etme hayaliyle BM Genel Kurulundaki girişimlerine hazırlandığı dönemde, Türkiyeyi Kıbrıs

konusunun dışında tutabilmenin çarelerini araştırmıştır. Bu çerçevede Kıbrıs konusunun sadece İngiltere ile Yunanistanı ilgilendirdiği kanaatini uluslararası camiada yerleştirmeğe çalışmıştır. Örneğin, NATO Konseyi toplantısı vesilesiyle bulunduğu Lizbonda 12 Şubat 1952 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyen Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos, Kıbrıs konusundaki bir soruya verdiği cevapta bu meselenin münhasıran Yunanistan ile İngiltereyi ilgilendirdi-ğini ifade etmiştir.**[xvii]**

Lozana Dayanarak Türkiye Kıbrıs Konusuna Taraf Oluyor

Lozan Andlaşmasının Kıbrıs adasına ilişkin hükümleri karşısında Yunanistanın Türkiyeyi Kıbrıs konusunun dışında tutma çabaları boşa çıkmıştır.

Gerçekten de, Kıbrıs konusu 1954 yılının Eylül ayında BM Genel Kurulunda müzakere edilirken ilk sözü alan İngiltere Daimî Temsilcisi Selvwyn Llyod, Kıbrıs adasının coğrafî bakımdan Anadolunun bir parçası olduğunu; Adada yüz bin civarında bir Müslüman Türk toplumunun yaşadığını; tarihte hiçbir zaman Yunanistana ait olmamış bulunan Kıbrısın egemenliğinin Lozan Andlaşmasıyla Türkiyeden İngiltereye geçmiş bulunduğunu; Yunanistanın Lozan Andlaşmasını imzalamakla egemenliğin İngiltereye geçtiğini de kabul etmiş olduğunu söylemiştir.**[xviii]**

Londradaki Kıbrıs Konferansına Türkiyede Davet Ediliyor

İngiltere, EOKA terör örgütünün Adadaki şiddet eylemleri karşısında, 29 Ağustos 7 Eylül 1955 tarihleri arasında Londrada Kıbrıs konusunda bir Konferans düzenlemiştir. Konferansa Türkiye ve Yunanistanı davet etmiştir. İngiltere böylece Kıbrıs konusunun Yunanistanı olduğu kadar Türkiyeyi de ilgilendirdiği; Kıbrıs konusunun taraflarından birinin de Türkiye olduğu ve Türkiye olmadan Kıbrıs konusunun çözümüne ilişkin bir karar alınamayacağı görüşünü taşıdığını ortaya koymuştur. İngiltere Konferans sırasında enosis temelinde bir çözüme de karşı çıkmıştır.

İngilterenin tutumunu belirlerken Lozan Andlaşmasının hükümlerini de göz önünde tuttuğu kuşkusuzdur.

Dışişleri Bakanı Zorlu Lozana Dayanıyor

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Londra Konferansındaki konuşmasında Türkiyenin pozisyonunu Lozan Andlaşmasının Kıbrıs hakkındaki hükümlerini esas alarak ve Lozanda Türk heyetince açıklanan görüşlere atıf yaparak izah etmiştir. Zorlu, diğer hususlar meyanında şunları söylemiştir:**[xix]**

Yunanistanın Türkiyenin Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından feragat ettiği iddiası mesnet bulamaz. Zira Türkiye, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan parçalarla tamamen ilgisini kesmiş değildir. Şöyle ki: Lozan Andlaşmasının 16. Maddesi Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan toprakların mukadderatının alâkadarlar tarafından tayin edildiğini veya edileceğini beyan etmektedir. Hâlbuki o zaman Müttefiklerin teklif ettikleri Madde tasarısında bu ibare mevcut olmayıp Türkiye bu arazi veya adaların devri, istikbali veya diğer herhangi rejimi hakkında alınan veya alınacak mukarreratı (kararları) tanır ve kabul eder deniyordu. Lozandaki Türk delegasyonu bunu kabul etmemiş ve şöyle demiştir:

Türkiyeden, istikbalde alınacak mukarreratı tanıması ve kabul etmesi isteniyor. Şurası muhakkaktır ki, Türkiye, mahiyetini ve şümulünü bilmediği mukarreratı kabul etmek taahhüdüne giremez. Görülüyor ki, Türkiye, Lozanda Kıbrıs ile ilgisinin kesilmesini kabul etmemiştir.

Dışişleri Bakanı Zorlu konuşmasının sonunda Türkiyenin görüşünü şu sözlerle özetlemiştir: Kıbrısta statükonun korunması gerekir. Yani İngiltere Adadan çekilmemelidir. Eğer bu statüko bozulacaksa, Ada Türkiyeye iade edilmelidir.

Londra Konferansı bir sonuç vermeden dağılmıştır. Bununla beraber, bu Konferans ile Yunanistanın Türkiyeyi Kıbrıs konusunun dışında tutma çabaları Lozan Andlaşmasına dayanılarak boşa çıkarılmış ve Kıbrıs konusunun sadece Yunanistan ile İngiltere arasında ele alınabileceği yolundaki iddiaları çürütülmüştür. Yunanistan Londra Konferansına katılmakla Türkiyenin Kıbrıs sorununa taraf olduğunu kabul etmiş olmuştur.

Enosis Emelleri Karşısında Türkiye Sağlam Duruyor

Bir taraftan, Rum EOKAnın Adada Kıbrıslı Türkleri de hedef alarak devam eden şiddet eylemlerinin yoğunluk kazanması, diğer taraftan Yunanistanın BM Genel Kurulunda başlatmış oldukları enosis amaçlı girişimlerinin sürmesi Türkiyeyi iktidarı ve muhalefetiyle birlikte, tepkili tavır koymaya sevketmiştir.

20 Nisan 1957de demeç veren CHP Genelsekreteri Kasım Gülek şunları dile getirmiştir:

☀□□□□□□ Türkiyenin savunması ve oradaki ırkdaşlarımızın selâmet ve bekaları bakımından birinci plânda millî bir davamızdır. Türkiyenin tabiî ve meşru hakları göz önüne alınarak, hür dünyanın bu mühim ve nazik noktasında hür milletler arasındaki işbirliğini zarara sokmayacak bir hal çaresi bulunması gerekir ve bulunabilir de.... **[xx]**

Türkiyede Hükûmetin görüşlerini yansıtan Radyo Gazetesinin 27 Nisan 1957 akşamı yaptığı yayında şu hususlar vurgulanmıştır:

☀□□□□□ Adayı bir kolayını bulup aldıktan sonra, bir de İskenderun Körfezinin ağzını tutmak Türkiyenin can damarına dokunmak demektir. Aşikâr bir şeydir ki Türkiye buna müsaade etmeyecek ve şiddetli müdahalesini, Kıbrıs şakası ciddileşir ciddileşmez derhal hissettirecektir. Yunanistan, toprak ilhakı mevzularında Türkiyenin kendisine sükûnetle ve dostça ihtarını yapacağı noktaya gelmiştir.... [xxi]

Hürriyet Partisinin TBMM Grup Başkan Vekili Feridun Ergin de TBMMde Genel Görüşme talep eden bir önerge vermiş ve bir demecinde Yunanistan Kıbrısı elde etmekle memleketimizin cenubunu da çevirmek istemektedir demiştir.**[xxii]**

Kıbrıs Adasının Bağımsızlığına Yöneliş

Türkiye ve Yunanistanın 1952de beraberce NATOya üye olmaları, iki ülkenin ilişkilerinde gerçeği yansıtmayan bir sözde bir dostluk dönemi başlatmıştır. Ancak bu olay, Yunanistanın kendi tarihî emelleri istikametinde Kıbrıs konusunda dostlukla bağdaşmayan teşebbüslerde bulunmaya başlaması yüzünden de, Kıbrıs konusunu doğrudan NATO içinde varlığı elzem olan müttefiklik dayanışmasını olumsuz biçimde etkileyen bir faktör haline

getirmiştir.

Öte yandan,1950li yıllarda ortaya çıkan sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinde (decolonization) gelişmeler, sıranın giderek Kıbrısa da gelmesinin kaçınılmaz olduğunun işaretlerini vermeye başlamıştır. Bu yüzden de NATO üyesi ve ABDnin yakın dostu ve müttefiki olan İngilterede Kıbrısa bağımsızlık verilmesi düşüncesi zemin kazanmıştır. Ancak, İngiltere ve ABD hem kendilerinin, hem de NATOnun bölgesel ve küresel hedefleri bakımından stratejik önem ve değer taşıyan Kıbrıs adasının kaderinin sadece Rumlara bırakılmasının sakıncalı olacağını değerlendirmişlerdir. Çünkü, Kıbrısta komünistler bir parti olarak daha 1926da teşkilâtlanmış bulunuyorlardı. Bu temel kaygıyla, Kıbrısın sadece Rum unsurunun hakimiyeti altında bağımsızlık kazanmasını önlemek için bağımsız Kıbrısta Türkleri ve Rumları Yönetime eşit olarak ortak etmek ve kurulacak anayasal düzenin korunmasında İngiltere ile beraber Türkiyeyi ve Yunanistanı da hak ve yetki sahibi kılmak düşüncesi doğmuştur.

ABD – İngiltere Mutabakatı

Yunanistanın BM Genel Kurulundaki enosis amaçlı diplomatik girişimlerinin sürdüğü dönemde ABD Başkanı Eisenhower ve İngiltere Başbakanı MacMillan 20-24 mart 1957 tarihlerinde Nassauda buluşmuşlardır. Bu buluşmada Kıbrıs meselesini de görüşmüşlerdir. ABD Başkanı, İngilterenin Kıbrıs konusunda güttüğü politikayı tasvip ettiğini belirtmiştir. Bununla beraber, toplantıda, bundan böyle konuya NATO çerçevesinde önem verilmesi ve bu plânda ele alınması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs sorununun doğrudan doğruya Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşma sağlayacak şekilde yürütülmesi de kararlaştırılmıştır.[xxiii]

Bu mutabakat ile de Türkiyenin Kıbrıs sorununun taraflarından biri olduğu teyit edilmiştir.

1960 Kıbrıs Andlaşmaları Lozan Dengesini Pekiştirmiştir

ABDnin ve İngilterenin teşvik, destek ve yönlendirmeleriyle iki NATO ülkesi Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda başlayan temaslar 1958 yılında Dışişleri Bakanları düzeyinde yoğunlaşmıştır. İki Devlet arasında ortaya çıkan mutabakat belgesi Zürihte Dışişleri Bakanları Fatin Rüştü Zorlu ve Evangelos Averoff tarafından 11 Şubat 1959 Perşembe günü parafe edilmişlerdir. Bu mutabakat belgesi 8 gün sonra 19 Şubat Cuma günü de Londrada Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Constantin Karamanlis ve İngiltere Başbakanı Harold MacMillan tarafından imza olunmuştur. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarının Temsilcileri Dr. Fazıl Küçük ve Arşövek Makarios aynı gün bu belgeleri imza ederek Antlaşmayı kabul etmişlerdir. Böylece Kıbrıs sorununun çözümünün temel esaslarını belirleyen belge ortaya çıkmıştır.

Bu Belgeye dayanılarak kurulması kararlaştırılan Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasası ve Kuruluş Andlaşması ve diğer ilgili belgelerin nihai metinlerinin hazırlanması için Londrada Ortak Komite kurulmuştur. Bu Komite Londra ve Lefkoşada çalışmıştır. Hazırlanan belgeler (Anayasa, Kuruluş, Garanti ve İttifak Andlaşmaları ile diğer ilgili belgeler) Türkiye, Yunanistan, İngiltere temsilcileri ile iki Toplumun Liderleri tarafından 16 Ağustos 1960 Salı günü Lefkoşada imza edilmişlerdir. Aynı gün Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu ilân edilmiştir.

1960 Antlaşmaları bütünü itibariyle, hem Adadaki iki toplum, hem de Kıbrıs sorununda doğrudan ilgili taraflar olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs bakımından siyasî ve stratejik denge kurulmasını amaçlamıştır. Bu denge Lozanda kurulmuş olan dengenin tamamlayıcı parçası olmuş ve Lozan Dengesini özellikle Kıbrıs adası bakımından pekiştirmiştir.

Adada İngilterenin Egemenliği Altında İki Askerî Üs Kuruluyor

Kıbrısa ilişkin 1960 Andlaşmalar demetine dâhil olan Kuruluş Antlaşmasının (Treaty of Establishment) 1. Maddesinin hükmüne göre, Adada iki küçük bölge Ağratur (Akrotiri) ve Dikelya (Dhekelia) - askeri üs olarak kullanması için İngilterenin egemenliği altında bırakılmıştır.

Buna karşılık, İngiltere Kıbrıs adası üzerindeki egemenliğini, anılan iki askerî üs bölgesi dışında, fonksiyonel bir federasyon niteliğinde kurulmuş olan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyetine devretmiştir.

1960 Çözümünün İç Denge Faktörleri

Anayasaya ve Antlaşmalara göre Kıbrıstaki iki toplum Devletin eşit statüde ortak kurucuları olmuşlardır.

Ortak kuruculuk statüsüne ilâve olarak, başlıca, Devletin Cumhurbaşkanına ve Cumhurbaşkanı Yardımcısına Anayasanın 50. Maddesine göre belirli konulardaki yasaları veto etme yetkisinin tanınması ve iki toplum için belirli alanlarda yasama yetkisine de sahip iki ayrı Cemaat Meclislerinin kurulması suretiyle iki toplumun siyasî eşitliği sağlanmıştır. Veto yetkisi, Anayasanın 182. Maddesinde Anayasanın çeşitli maddelerinin değiştirilemez nitelikteki temel hükümler olarak kabul edilmesi suretiyle teminat altına alınmıştır.

Böylelikle çözüm şeklinin iç dengesi kurulmuştur.

1960 Çözümünün Dış Denge Faktörleri

Kuruluş Andlaşmasının 3. Maddesinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Kıbrısın ortak savunması için danışmada ve işbirliğinde bulunma taahhüdünde bulunurlar hükmüne yer verilmiştir.

Garanti Andlaşmasının [Treaty of Guarantee] II. Maddesi Türkiye, Yunanistan ve İngiltereye Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini ve devletin Anayasasının Temel Maddeleriyle kurulmuş olan durumu [state of affairs] tanıma ve garanti etme vecibesi yüklemiştir.

Aynı Maddenin ikinci fıkrası ile de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrısın bir başka Devlet ile birleşmesinin veya Adanın taksim edilmesinin desteklenmesine doğrudan veya dolaylı biçimde yönelik herhangi bir eylemi yasaklama yükümlüğü altına girmiştir.

Etkin Garanti

Üç Devlete verilmiş olan garanti etme hakkı ve yetkisi Antlaşmanın IV. Maddesi ile etkinleşebilir hale getirilmiştir. IV. Madde Andlaşmanın hükümlerinin ihlâli halinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında istişarelerin gerçekleştirileceğini, ortak veya münferit olarak hareket etme (müdahale etme) dâhil, gereken ortak veya münferit tedbirlerin alınabileceğini hükme bağlamıştır.

Böylece etkin bir garanti sistemi ortaya çıkmıştır.

Garanti Kapsamına İngiliz Üsleri de Girmektedir

Garanti Antlaşmasının III. Maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye ve Yunanistan, Adada İngilterenin egemenliği altına konulan alanların bütünlüğüne uymayı ve Antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından İngiltereye tanınacak haklara İngilterenin sahip olmasını ve onları kullanmasını garanti etmeyi üstlenmiştir.

Yani, Türkiye ve Yunanistan Adadaki İngiliz üslerinin varlığının da garantörü statüsündedir.

Bugün Kıbrıs müzakere sürecinde Rum idaresinin Yunanistanın Kıbrısa ilişkin garanti ve ittifak sisteminin kaldırılması yönündeki talepleri karşısında çoğunlukla sessiz ve hareketsiz kalmayı tercih eden ve zaman zaman da bu konuda Rum Yunan tarafını cesaretlendiren tutumlar takınmaktan geri kalmayan İngilterenin yukarıda işaret ettiğim gerçeği göz önünde bulundurması, öncelikle kendi menfaati icabı olur.

Fiilî Garanti

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında akdedilen İttifak Andlaşmasının [Treaty of Alliance] III. Maddesi üç Devlet arasında Kıbrısta bir ortak karargâh kurulmasını hükme bağlamıştır.

Aynı Maddede atıfta bulunulan Andlaşmaya Ek I numaralı Protokolün I. Maddesinde Üçlü Karargâha Yunanistanın 950, Türkiyenin 650 subay, astsubay ve erden oluşan birer birlik ile katılmaları öngörülmüştür.

O tarihlerde İskenderunda konuşlu bulunan 39. Tümenin bünyesinde oluşturulan Kıbrıs Türk Alayı 16 Ağustos 1960 tarihinde Adaya ayak basmıştır. Böylece Osmanlı askerinin Kıbrıstan ayrılmasından 82 yıl sonra Türk Silâhlı Kuvvetlerinin bir birliği Kıbrısa çıkmıştır.

Garanti Andlaşmasıyla oluşan etkin garanti İttifak Andlaşmasıyla fiilî garanti niteliği de kazanmıştır.

En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet Muamelesi

Kıbrısa ilişkin 1960 Andlaşmalarına dâhil Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı başlıklı belgenin 23 Maddesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 170. Maddesinde Kıbrıs Cumhuriyetinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltereye en ziyade müsaadeye mazhar millet (ülke) muamelesi [most - favoured - nation treatment] şartını uygulayacağı hükme bağlanmıştır.

Bu da Lozan dengesine uygun bir hükümdür.

Rum Tarafının, Yunanistan ve İngilterenin Sorumluluğu

1960 Andlaşmalarının altında imzası bulunanlardan Kıbrıs Rum tarafı, Yunanistan ve İngiltere, icraî ve/veya ihmali tutum ve davranışlarla 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını ve 1960 Andlaşmalarını açıkça ihlâl etmişlerdir.

Kıbrıs Rum tarafı 1960 Anayasanın temel hükümlerini ortadan kaldırma teşebbüsünde bulunmuş; Devletin eşit kurucu ortağı Kıbrıs Tarafına şiddet uygulayarak onu Ortaklık Devletinin dışına itmiştir.

Yunanistan 1960 Andlaşmalarına göre garantör devletlerden biri olarak Rumların fiillerini önleme yükümlülüğü altında olmasına rağmen, kendisi 1964de Adaya gizlice yirmi bin civarında asker çıkarmak suretiyle Rumların Andlaşmaları ihlâl eden fiillerine iştirak etmiştir. Yunanistan 1974de Adada gerçekleştirdiği askerî darbe ile de, tehlikeli boyutlar kazanan Kıbrıs sorununun, baş sorumlusu olmuştur.

İngiltere, 1963den sonraki dönemde ve 1974 gelişmelerinde Antlaşmalarla yüklendiği garantörlük sorumluluğunun icaplarını yerine getirmekten kaçınarak, yani ihmali tutum ve davranışlar sergileyerek, taraf olduğu Kıbrısa ilişkin andlaşmaları ihlâl etmiştir.

İngiltere, ayrıca, BM Güvenlik Konseyinde Rumlardan yana karar tasarılarının hazırlanması ve Konseye sunulması gibi icraî davranışlarla, Kıbrıs sorununun uzayıp gitmesine siyasî katkılarda bulunmuştur. KKTCnin ilânı üzerine Güvenlik Konseyinin KKTCnin uluslararası plânda tecrit edilmesini öngören 541 ve 550 sayılı kararlarının hazırlanmasına ve kabulüne öncülük etmiştir. KKTCde Rauf Denktaşın liderliğine son verilmesi için ABD ile birlikte siyasî destek sağlayan devletlerin başında İngiltere gelmiştir. Annan Plânı olarak bilinen çözüm plânının hazırlanmasında İngiltere başrolü oynamıştır. Plânın, Kıbrıs Türk halkı kabul ederken, Rum toplumunca reddedilmesi karşısında İngiltere, Kıbrıs Rum tarafının cezalandırılması ve Türk tarafının ödüllendirilmesi, örneğin, KKTC üzerindeki tecridin kaldırılması yönünde herhangi bir girişim başlatmayı düşünmemiştir. Adadaki egemen üslerinin muhafazası temel amacıyla İngiltere Kıbrıslı Rumlara yaranma siyasetini sürdürmeyi tercih etmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtımız Lozan Dengesini Korumuştur

Türkiye'nin 1960'da Kıbrıs'ta hukuken elde ettiği etkin ve fiilî garanti hakkı ve yetkisi, bizim açımızdan öncelikle Helen ulusunun "enosis" hedefinin gerçekleşmesi suretiyle Türkiye ve Yunanistan arasında 1923'de kurulan ve 1960'da sağlamlaştırılan dengelerin tamamıyla yok edilmesinin önlenmesi maksadına hizmet etmiştir.

Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihindeki Kıbrıs Barış Harekâtını 1960 Garanti Antlaşması'ndaki garanti hak ve yetkisini etkinleştirerek gerçekleştirmiştir.

Türkiye, askerî müdahale hakkını kullanma kararını alırken, Kıbrıs millî davamız uğruna bir harbin bütün risklerini ve daha sonra uluslararası plânda oluşabilecek tepkileri göğüslemeyi göze almıştır.

Barış harekâtımızın temel amacı, sadece Rum ve Yunan ortaklığının o zamanki "enosis" oldubittisine mâni olmak değildi. Güdülen amaç, aynı zamanda, Kıbrıs sorununun Adada 1974den önceki şartların geri gelmesini kesin biçimde önleyen; Adanın Rum Yunan ortaklığının hâkimiyeti altına girmesine yol açmayacak olan; Türkiyenin 1960 Antlaşmalarıyla elde ettiği hukukî ve fiilî hak ve yetkilerin zafiyete uğramadan muhafaza edilmesini sağlayan bir çözüme kavuşturulmasını mümkün kılacak şartları yaratmak olmuştur.

Barış Harekâtımız Lozanda barış amaçlı olarak kurulan ve Ege ve Doğu Akdenizi içine alan Türk Yunan stratejik dengesinin yok olmasına mani olmuştur. Kıbrıs sorununun Lozan dengesine uygun gerçekçi ve yaşayabilir bir çözüm şekline kavuşturulması için gerekli parametrelerin ada sathında fiilen oluşmasını sağlamıştır. Barış Harekâtımızın Ada sathında oluşturduğu mutlak güvenlik ve sükûnet ortamı, anlamlı ve muhtevalı diplomatik ve siyasî yaşayabilir kapsamlı çözüm arayışlarının tam teşekküllü biçimde gerçekleşmesini mümkün kılmıştır. Adada 43 yıldır kesintisiz hüküm sürmekte olan sükûnet ve güvenlik ortamını yaratan faktör de, esas itibariyle, Kıbrıstaki Rum ve Yunan askerî varlığını dengeleyen Türkiyenin askerî mevcudiyeti olmuştur. 1974den sonra Adaya hakim olan sükûnet ortamına işaret eden değerlendirmeler BMGSnin Raporlarında yer almaktadır.

Rum Yunan ortaklığının çözüm arayışı kisvesi altında ulaşmak istedikleri hedef 1974de ve sonrasında meydana gelen gelişmelerin Adada ortaya çıkardığı sonuçları bütün veçheleriyle yok eden bir siyasî çözüm şeklidir. 1974den sonra Adada oluşmuş bulunan kuvvet dengesinin eskisi gibi kendi lehlerine dönmesidir. İçinde Türkiyenin tam üye olarak yer almadığı ABde Kıbrıs Türk toplumunun sözde Kıbrıs Cumhuriyetine yamanması suretiyle - Kıbrısın bütününün üye olmasının gerçekleşmesidir. Kıbrıs sorunu ülkülerine uygun yöne sevk edebilecekleri duruma gelmektir. Özellikle ve ısrarla Türkiyenin Kıbrısa ilişkin etkin ve fiilî garantisini bertaraf etmek istemelerinin; Garanti ve İttifak Antlaşmalarının ilga edilmelerini talep etmelerinin tek sebebi budur. Rum Yunan ittifakının bugüne kadarki bütün çözüm teşebbüslerini baltalamış olmalarının başlıca sebebi, onların Türkiyenin bir gün Kıbrıstaki etkin ve fiilî garanti hak ve yetkilerinden vazgeçme zorunluğunu hissedeceği iç ve dış olumsuz şartlara maruz kalabileceği yolundaki beklentileridir. Ham hayalleridir.

Garantiler Konusu Tabu Değildir Sözü

Bu bahisle ilgili olarak KKTC Cumhurbaşkanlığının Sözcüsünün birden fazla vesileyle dile getirdiği garantiler konusunun görüşülmesinin tabu olmadığına dair sözleri üzerinde durmak istiyorum. Bu sözler düşündürücü olmaktan çok öte bir mahiyet taşımaktadır. Bu gibi sözlerle KKTC Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü, sadece amacını aşmakla kalmamakta, aynı zamanda da çizmeyi aşmaktadır.

Garantiler konusunu resmen görüşmeye yetkili taraflar garantör devletlerdir. Bunun içindir ki, BMGSnin iyi niyet görevi çerçevesindeki müzakerelerde, gündemdeki diğer bütün

konularda Kıbrıstaki taraflar arasında anlaşma sağlanmasını müteakip garantiler konusunun 5li Konferansta ele alınacağına dair bir yöntem kuralı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Ne yazık ki, Akıncı Anastasiadis görüşmelerinde Türk tarafının bir an önce çözüme ulaşma hevesi yüzünden bu kurala riayet edilmemiştir. Türk tarafı kendileri önem arzeden birçok aslî unsurda Rum tarafının mutabakatının sağlanamamış olduğunu bile bile, BMGSnin çözüm için güvenlik ve garantiler konusunun kilit nitelikte olduğunu vurgulayan açıklaması ile Crans Montanada Konferans masasına oturmuştur. Konferans Rum - Yunan ittifakının güvenlik ve garantiler bahsinde yıllardır gösterdikleri Garanti ve İttifak Andlaşmalarının ilgası yönündeki kararlı katı duruşu gevşetmemesi yüzünden sonuçsuz kalmıştır.

BM Konferansın Çöküşünün Gerçek Sebeplerini Açıklamadı

BMGS Guterres, bu satırların yazıldığı tarihe kadar Konferansı sonuçsuz bırakan gerçek sebepleri açıklamış değildir. BMGS Crans Montanada 7 Temmuz 2017 Cuma sabaha karşı basın mensuplarının karşısına çıkmış ve sebep göstermeden Konferansın sonuçsuz kaldığını ilân etmiştir.

Bununla beraber değindiğim açıklamayı yaptıktan sonra kendisine başarısızlığın başlıca sebebi nedir?; başlıca engel nedir şeklinde Fransızca tevcih edilen bir soruya BMGS, Fransızca verdiği cevapta belirli bir takım sorunlar olduğunu düşünüyorum. Muayyen bir konuyu bilhassa ayırmak istemiyorum. Belirli sayıdaki konular üzerinde heyetler arasında hâlâ önemli bir mesafe bulunduğu aşikârdır ve anlaşma mümkün olamamıştır demiştir.

[Je crois quil y a un certain nombre de questions - je ne voudrais pas isoler une question en particulier. Cest évident quil y avait une distance encore importante entre les délégations, en ce qui concerne un certain nombre de questions, et que laccord na pas été possible.]

BMGSnin bu cevabı, Rumların, Yunanistanın ve onlar gibi düşünen veya düşünmeye meyilli olan uluslararası çevrelerin iddia ettiklerinin aksine, Konferansın, özellikle Türk tarafının güvenlik ve garantiler konusundaki katı tutumu yüzünden değil, birden fazla konu hakkında taraflar arasında var olan görüş ve düşünce farklılıkları sebebiyle sonuçsuz kalmış olduğunu göstermektedir.

Gerçek bu merkezdeyken ve Konferansın sonuçsuz kalmasının sebepleri BMGS tarafından dünya kamuoyu ile tarafsız biçimde ayrıntılarıyla paylaşılması gerekirken, BMGSnin Kıbrıstaki BM Barış Gücünün faaliyetleri hakkında BM Güvenlik Konseyine sunduğu son Raporunda **[xxiv]** sadece Konferans anlaşmaya ulaşılmadan kapanmıştır denilmekle yetinilmiştir. BMGSnin anlaşmaya varılamamasının sebepleri hakkında 7 Temmuz sabaha karşı Crans Montanada bir soruya yanıt olarak basın mensuplarına dile getirmiş olduğu sınırlı ve üstü kapalı ifadeler çerçevesinde dahi gerçeklere yer verilmemiştir. Raporda anılan basın toplantısına atıfta bulunmakla yetinmek olgulara dayalı [factual] rapor verme yükümlüğünün yerine getirilmesi açısından yetersiz kalmıştır.

Lozan Dengesi Açısından Kıbrıs Çözüm Süreci

Kıbrıstaki çözüm arayışına Lozan Dengesi açısından baktığımız zaman şu tespitleri yapmak kaçınılmazdır:

BM Güvenlik Konseyinin Kıbrıs konusu hakkında aldığı ilk Karar 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı karardır. Bu Karar, 21 Aralık 1963 tarihinde ve sonrasında Kıbrıs Türk toplumunu hedef alan Rum silâhlı saldırılardan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti devletini ele geçiren Rumlardan oluşan bir heyetin Kıbrıs Hükûmeti olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu sebeple de Türkiye ile Yunanistan arasında 1960 Andlaşmalarıyla Kıbrıs bakımından kurulmuş olan dengeleri bozan, tek yanlı bir Karar niteliğindedir.

Günümüze kadar ulaşan Kıbrıs sorununa çözüm arama sürecinde çözümün temeli olarak alınan BM parametrelerini doğuran; onların ana referans belgesi olan işte bu 186 sayılı karardır.

BMGSnin iyi niyet görevi de sadece Rumlardan oluşan anayasa dışı bir hükûmetin Kıbrıslı Türkleri de kapsar biçimde 1960 Kıbrıs Devletinin hükûmeti olduğu anlayışıyla tarif edilmiştir. Bu olgular BMGSnin mevcut iyi niyet görevi çerçevesinde ve BM parametreleri temelinde Kıbrıs sorununa Lozan Dengesinin icaplarına uygun yaşayabilir bir çözüm şekli bulunamayacağını apaçık ortaya koymaktadır.

BMGSnin İyi Niyet Görevi ve BM Parametreleri Çökmüştür

Rum tarafı, müzakere sürecinin başladığı 1968den bu yana, BMGSnin iyi niyet [good offices] görevi çerçevesinde taraflarla istişareden sonra başlattığı 7 çözüm girişiminin hepsini sonuçsuz bırakmıştır.

24 Nisan 2004 referandumunda Kıbrıs Türk halkının Türkiyenin aktif yönlendirmesiyle evet oyu vermesine rağmen Rumların hayır demesi sonucunda ortadan kalkan andlaşma belgesini BMGS Kofi Annan âdil, yaşayabilir, dikkatle ve hassas biçimde dengelenmiş ve üzerinde çözüm için uzun zamandan beri mutabık kalınmış parametrelerle ve BM Güvenlik Konseyinin çözüm vizyonu ile uyum halinde bir uzlaşı olarak nitelemiştir.**[xxv]**

Bu nitelikteki bir plânın dahi Kıbrıs sorununa çözüm getirememiş olması, BM zemininde belirli varsayımlara da dayanılarak yürütülen çözüm arayışında yolun sonuna gelinmiş olduğunun 2004 yılında dünyaya ilânından başka bir şey değildir.

Ne yazık ki, Türkiye ve KKTC 2004de Kıbrıs sorununa çözüm arayışı ile ilgili bütün gerçekleri ortaya koyan tarihî tecrübeyi yaşamış olmalarına rağmen yine de BMGSnin iyi niyet görevi çerçevesinde ve BM parametreleri temelinde çözüm arayışına ısrarla devam etmişlerdir. Böylece KKTC halkının bir 13 yılı daha çözüm arayışının istikbal için yarattığı belirsizlikler içinde geçmiştir.

Söylemem gerekir ki, özellikle 2017 Ocak Temmuz döneminde sırasıyla, Cenevre ve Crans Montana Kıbrıs Konferansı sürecinde yaşanan tecrübelerden sonra da BMGSnin mevcut iyi niyet görevi çerçevesinde ve BM parametreleri temelinde Kıbrıs sorununu çözmek için şimdiye kadar yürünen yola devam amacıyla kapıyı açık tutma çabasında bulunması, evrensel barış idealine yapılmış bir ihanet olarak tarihe geçmeye namzet olacaktır.

BMGSnin iyi niyet görevi çerçevesinde ve mevcut BM parametreleri temelinde Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamayacağı yadsınamaz bir olgudur.

BM Parametreleri Temelinde Lozan Dengesi Korunamaz

Çözüm bulunsa bile ortaya çıkabilecek çözümün Lozanda Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs bakımından kurulmuş olan dengenin icaplarıyla bağdaşmayacağı açıktır.

Kıbrıs adasında iki ayrı bağımsız ve egemen devletin varlığı gerçeğinin uluslararası plânda kabul görmesi Lozan Dengesinin muhafazası için vazgeçilmez bir koşuldur.

Gerçekçi Çözüm

Kıbrıs sorununun gerçekçi çözümü, bana göre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Cumhuriyetinin birbirlerini diplomatik yoldan tanımaları ve aralarında İyi komşuluk, Dostluk, İşbirliği ve Saldırmazlık Anlaşması imzalamalarıyla ortaya çıkabilir. Bu durumda, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Adadaki iki Devlet ile diplomatik ilişki kurarlar. 1960 Garanti ve İttifak Andlaşmaları da yeni duruma intibak ettirilerek etkin ve fiilî garantileri içerir muhtevada yürürlükte kalır. AB tarafından KKTCne AB katılım adaylığı statüsü verilir.

Türkiye de AB tam üyesi olabildiği takdirde, Kıbrıstaki iki ayrı bağımsız ve egemen Devletin Konfederasyon kurmaları ve bu statüde ABde tam üye olmaları Adadaki iki halkın tercihine bırakılır. Bu yola gidilmezse KKTC Türkiye ile birlikte ABne tam üye kabul edilir. Bu tablo ortaya çıkabilirse o zaman Garanti ve İttifak Antlaşmalarının gözden geçirilmesi gündeme gelebilir.

Kıbrıs İçin Karalı Yeni Adımlar Atılmalıdır

Kıbrıs sorununa çözüm arayış çalışmalarının ulaşmış olduğu aşamada Kıbrıs Türk halkının KKTCni yaşatma iradesini yeniden ve kesin biçimde ortaya koyması, bu vakte kadar yürütülmüş olan varoluş mücadelesinin nihai başarısı için zorunluk haline gelmiştir.

KKTC ve Türkiye, daha fazla zaman geçirmeden ve BM Genel Kurulunun önümüzdeki 72. dönem çalışmaları 12 Eylül 2017 tarihinde başlamadan evvel, bundan böyle BMGSnin şimdiye kadar yürüttüğü iyi niyet görevi çerçevesinde ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM parametreleri temelinde çözüm arayışına destek veremeyeceklerini, önce KKTC olmak üzere, açıklamalıdırlar. Aksi takdirde Türk tarafı BM Genel Kurulunun kulislerinde baş döndürücü biçimde işlemeye başlayacak olan uluslararası diplomasinin dişli çarklarına kapılmak tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir. Bundan da millî menfaatlerimiz zarar görecektir.

KKTCnin ve Türkiyenin diplomasi cihazlarının, KKTCnin, Türkiyeye ilâve olarak uluslararası toplumun diğer bağımsız devletleri tarafından da tanınması için zemin yoklamalarına ve teşebbüslere gecikmeksizin başlaması gerekir.

Türkiye Uluslararası Plânda Popülaritesini Kaybetmiş Görünüyor

Bu yöndeki girişimleri başarısı için Türkiyenin dost çevresini genişletmesine ve çeşitlendirmesine ihtiyaç vardır. Hâlihazır şartlarda Türkiye İslâm dünyasında dahi Kıbrıs için gerekli sempatiyi ve dostluğu bulabilme imkânına sahip görünmüyor. Hırçın bir görüntü veren dış politikamızda şekil ve özellikle üslup değişikliğine ihtiyaç vardır. Haklarımızın ve haklılığımızın diplomasinin geleneksel yollarından aranması ve savunulması sanırım daha faydalı olur.

AB Faktörü Lozan Dengesini Bozuyor

Söylemeğe lüzum yoktur. Önce Yunanistanın ve sonra da Kıbrısın ABne tam üye olmaları Kıbrıs sorununda dış siyasî dengeyi ve Lozanda Türkiye ile Yunanistan arasından Kıbrıs bakımından kurulmuş olan dengeyi Rum – Yunan ittifakının lehine bozmuştur.

Gelişmelere genel bir bakış halinde, kuruluşundan sonraki ilk 15 – 20 yıl içinde ABnin Kıbrıs sorununun doğrudan tarafları arasında eşit mesafede kalmağa gayret ettiği görülür.

Gerçekten de, Yunanistanın 1975de ABne üyelik başvurusunda bulunması üzerine AB Konseyi Yunanistanın başvurusunun incelenmesinin AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemeyeceği ve Türkiye-AB Ortaklık Anlaşmasında yer alan hakların etkilenmeden kalacağı şeklinde bir görüş ortaya koymuştur.

AB Komisyonu da 1976da açıkladığı görüşünde ABnin Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaflara taraf olmadığını ve olmaması gerektiğini belirtmiştir.

Yunanistanın 1981 yılında ABne tam üye olarak kabul edilmesini izleyen dönemlerde ise, AB, Kıbrıs konusunda açıkça Yunanistanı destekleyen bir tutum içine girmiştir. Türkiyenin Nisan 1987de ABne tam üye olmak için başvuruda bulunmasından sonra da, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilâflı konular ve Kıbrıs konusu Türkiye – AB ilişkilerinin gündemine dahil edilmişlerdir ve giderek Türkiye AB üyelik sürecinin ilerleyebilmesinin siyasî şartları haline getirilmişlerdir.

AB, 2004de Kıbrıs ABne tam üye oluncaya kadar, Türkiyenin AB ile olan ilişkilerinde atılan her ileri adımda, Kıbrıslı Rumların katılım sürecini hızlandıracak bir karar almıştır. Kıbrıslı Rumların üyeliğinin gerçekleşmesinden sonraki dönemde de, AB, aynı stratejiyi bu defa Türkiyenin Kıbrıs politikasının temel esaslarının aşınmasına yol açmak amacıyla uygulamağa devam etmiştir. Nitekim, AB, Kıbrıs sorununa bulunacak çözüm şeklinin ABnin birincil hukuku haline getirilmesine olumsuz bakmıştır. 1960 garanti sistemi yerine ABnin vereceği teminatın yeterli olacağını savunmuştur. Sürekli olarak AB normlarına uygun çözümden söz etmiştir. KKTC içinde çözüm heveslerini arttırmak maksadıyla algı operasyonları ve parasal destekli programlar uygulamıştır.

Kıbrısta Lozan dengesinin ruhuna uygun çözüm şeklinin ancak Türkiyenin de ABne tam

üye olması halinde gerçekleşebileceğine dair görüşümü bu çerçevede de tekrarlamak istiyorum.

Lozan Dengesi ve Karasuları ile Hava Sahası Genişlikleri

Lozan Barış Andlaşmasından itibaren Türkiye ve Yunanistan Ege Denizinde karasularının genişliğini 3 mil olarak uygulamaya başlamışlardır. İki ülke arasında denge bu şekilde oluşmuştur. Yunanistan 1936'da Egede karasularını 6 mil olarak belirlemiş ve dengeyi bozmuştur. Türkiye 6 mil karasuyu genişliğini 1964de ilân etmiştir.

1973 yılında başlayıp 1982 yılında Deniz Hukuku Sözleşmesinin kabulüyle sona eren Deniz Hukuku Konferansında küresel plânda karasularının12 mile kadar genişletilebileceği yolunda genel bir temayülün belirmesiyle birlikte, Yunanistan Egede karasularını 12 mile genişletme niyetini açığa vurmağa başlamıştır. Yunanistan, irili ufaklı binlerce adayı barındıran Ege Denizinin istisnai özelliğinin 12 mil uygulanmasına müsait olmadığı gerçeğini kabul etmek istememiştir. Deniz Hukuku Sözleşmesinin 12 mile cevaz vermesine rağmen bu hakkın Egede kullanılmasının, hukukun himaye etmediği hakkın kötüye kullanılması olacağını Yunanistan dikkate almaz görünmüştür. Yunanistanın karasularını 12 mile çıkarması halinde Türkiye ile Yunanistan arasında Egede oluşmuş bulunan menfaat dengesinin Türkiyenin aleyhine aşırı ölçüde bozulması ciddi bir tehlike olarak belirmiştir.

Casus Belli

Bu durumda Türkiye 1976 yılında Süleyman Demirelin Başbakanlığını yaptığı Millî Cephe koalisyon Hükûmeti döneminde konu hakkında ortaya kesin bir tavır koymuştur. Türkiye, Yunanistanın karasularını 6 milin ötesine genişletmesinin savaş nedeni [casus belli] sayılacağını ilân etmiştir.

1 Haziran 1995 tarihinde Yunan Parlâmentosu Deniz Hukuku Sözleşmesini onaylamıştır. Parlâmento Yunanistan Hükûmetine uygun göreceği bir zamanda Egede karasularını genişletmek üzere kararname çıkarma yetkisi vermiştir. Bu gelişme üzerine, TBMM, 8 Haziran 1995 tarihinde, Yunanistanın Egede karasularını tek taraflı olarak 6 milin ötesinde genişletme kararı alması durumunda Türkiyenin hayatî çıkarlarını muhafaza ve müdafaa etmek için Hükûmete askerî önlemler dahil her türlü tedbiri alma yetkisi vermiştir. Yani TBMM Yunanistanın karasularını 6 milin üstünde genişletmesini savaş sebebi olacağını ortaya koymuştur.

Yunanistan bu konuda iyi niyetle ve iyi komşuluk anlayışıyla hareket edip işlerin Türkiyenin casus belli kararı almasına varmasına zemin hazırlamamalıydı. Yine de gerçek odur ki Egede karasuları genişliği bakımından on yıllardır iki ülke arasında dengenin muhafazasını sağlayan faktör Türkiyenin 1976da takındığı ve 1995de tekrarladığı kesin tavır ve aldığı savaş sebebi kararı olmuştur.

Egedeki hava sahası genişliklerine gelince: Bir ülkenin hava sahasının genişliğinin karasuyu ile sınırlı olması devletler hukuku kurallarının ve uluslararası tatbikatın icabıdır. Bu konuda da Yunanistan mutad dışı bir uygulama içine girmiştir. Yunanistan kendi karasuları 3 mil olduğu dönemde 1931 yılında hava sahasını 10 mil olarak saptamıştır.

Karasularını 6 mile genişlettikten sonra da hava sahası için 10 mil genişlik uygulayagelmiştir. Yunanistan bu tasarrufunu Egede Lozan dengesi anlayışına ters düşen bir davranış olarak sürdürmektedir.

Hükûmet Programlarında Lozan Dengesi İlkesine Atıflar

Lozan Dengesi kavramı çeşitli hükûmetlerin programlarında Türkiyenin dış politikasının temel ilkelerinden biri olarak zikredilmiştir.

Örnek olarak işaret etmek istersem, 13. (Şükrü Saraçoğlu, 1942 – 43), 29. (Suat Hayri Ürgüplü, 1965), 30. (Süleyman Demirel, 1965 – 69) ve 41. (Süleyman Demirel, AP – MSP – MHP Koalisyonu, 1977 – 78) Hükûmetlerin programlarını zikredebilirim.

Ayrıca, yukarıda kaydettiğim üzere, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 1955deki Londra Kıbrıs Konferansında Türkiyenin tezlerini Lozan Konferansındaki beyanlara ve Barış Andlaşmasının ilgili hükümlerine dayanarak savunmuştur.

Başbakan Süleyman Demirel 9 – 10 Eylül 1967 tarihlerinde Keşan ve Dedeağaçta (Alexandroupolis) Yunan askerî cuntasının Başbakanı Kolias ile görüştükten sonra 12 Eylül günü İstanbulda düzenlediği basın toplantısında Türkiyenin Kıbrıs politikasının temel esaslarından birinin Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Dengesinin korunması olduğunu vurgulamıştır. Görüşmede Kolias Yunanistanın Kıbrıs sorununu sadece enosis temelinde görüşebileceğini beyan etmiştir. Demirel buna sert tepki göstermiştir. Kelimenin tam anlamıyla yumruğunu masaya vurmuş ve o zaman bu konuda sizinle görüşebileceğimiz bir şey yoktur diyerek görüşmeye son vermiştir. Başbakan Demirel iki gün sonra basın toplantısında konu hakkında şu açıklamaları yapmıştır:[xxvi]

"...Türkiye'nin Ada üzerindeki tarihî hakları ve Adanın Türkiye'nin güvenliği bakımından önemi de, meseleye çözüm yolu ararken daima göz önünde bulundurduğumuz bir husustur... Kıbrıs işinin bugüne kadar barışçı bir çözüm yoluna kavuşamamasında Yunanistan'ın Adayı kendisine ilhaktan gayri bir hal şeklini mümkün görmemesi başlıca amil olmuştur. Türk tezi ise, yürürlükteki Antlaşmaların tarafların rızası olmadan değiştirilememesi; cemaatlerden birinin diğerine tahakküm edememesi; Lozan'da bu bölgede kurulmuş olan dengenin bozulmaması ve Ada'nın bir başka devlete tek taraflı ilhakının önlenmesi esasları dahilinde ihtilâfa bir çözüm yolu aranmasıdır... Bizim Kıbrıs siyasetimizin temelini, Kıbrıs'ın statüsünü tayin eden Antlaşmalar teşkil eder ☀□□□ müzakere etmiş olmak için müzakere kabul etmeyi ne kadar fuzuli görüyorsak, müzakerelerden kaçmayı da o kadar icapsız sayarız. Aksi halde geriye müzakere kapısını kapayarak gerginlik ve çatışma yolunu açmak kalır...Kıbrıs meselemizde, şeref ve haysiyetimizden bir fedakârlık yapılamaz. Türk Milleti şeref ve haysiyeti için her türlü fedakârlığı yapabileceğini tarih boyunca ispat etmiştir..."

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaşın TBMMne Hitabı

Denktaş, 21 Ocak 1997 tarihinde TBMM Genel Kuruluna hitabında şu sözleri de dile getirmiştir: **[xxvii]**

...Bu anlaşmaların oluşturduğu esaslar arasında, elden bırakamayacağımız,

bırakamayacağınız ilkeler vardır. Bunlardan en önemlisi, Kıbrıs dâhilindeki iki halk arasında siyasî eşitliğe denk olarak, Türkiye ile Yunanistan arasında, Kıbrıs'a dönük eşitliktir, dengedir; Lozan'da kurulmuş olan dengenin, Kıbrıs'ta, rahmetle andığımız, o zamanın liderleri tarafından korunarak bir anlaşma yapılmış olmasıdır. Bu dengeye göre, Kıbrıs üzerinde, Yunanistan'ın Türkiye'den daha fazla söz hakkı yoktur. Bu dengeye göre, Kıbrıs, enosis'e gidemez, taksim edilemez, içte iki eşit halk Kıbrıs'ı idare eder, biri diğerine tahakküm edemez ve dolaylı Enosis olmaması için de, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı herhangi bir birliğe üye olamaz. Bu kadar ince, bu kadar hassas, ama bu kadar sağlam bir dengeyi kurmak suretiyle Kıbrıs'ı bağımsızlığa kavuşturmuş olanları yine rahmetle anıyorum...

Davutoğlunun Beyanı

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 3 Ekim 2013 tarihinde CNN Türk Televizyonuna verdiği özel mülâkatta, diğer hususlar meyanında şunları da ifade etmiştir: [xxviii]

☀□□□□ bir mütekabiliyet hususu, Lozanda oluşmuş bazı dengeler var, bu dengelere dayalı yaklaşımlar da var geçmişten beri süregelen Türk-Yunan ilişkilerinde...

Lozan Dengesi Millî Bir Temel İlke

Görülmüş olacağı üzere Lozan Dengesi dış politikamızın gözettiği ve korumağa özen gösterdiği millî nitelikte bir temel ilke, bir hedeftir. Lozan Dengesi ilkesi sadece bunun mimarlığını yapan İsmet İnönü ve Onun siyasî çizgisindeki partiler tarafından değil, Türkiyenin siyasî hayatının akışı içinde İnönünün muhalifi ve siyasî rakibi olmuş bulunan siyaset aktörleri ve Partiler tarafından da benimsenmiştir. CHPye muhalif Partilerin (AP, MSP, MHP, MP, CKMP, YTP) Hükûmet programlarına yansımış, siyasetçilerin (Zorlu, Demirel, Davutoğlu) demeçlerinde zikredilmiştir. KKTCnin Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Denktaşın da Lozan Dengesinin korunması gerektiğini sık sık vurgulamış olduğu da bilinmektedir.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa kurtuluş ve istiklâl savaşımızı başlatmak azim ve iradesiyle Samsuna çıktıktan ve Amasya ve Erzurumda faaliyetlerde bulunduktan sonra gittiği Sivasta topladığı tarihî Kongrede ya istiklâl, ya ölüm sözünü dile getirmiştir. Bu sözle Milletimize, milli mücadelemizin ana hedefini içeren parolayı vermiştir.

Onun emsalsiz önderliği ve askerî dehası ve Türk Milletinin azim ve kararlılığı ve fedakârlıkları sayesinde vatan kurtarılmış; fiilen istiklâl sağlanmıştır. Sıra millî hudutlarımız dahilinde egemenliğimizi ve istiklâlimizi uluslararası plânda siyasî, hukukî ve diplomatik olarak kabul ettirmeğe ve tanıtmaya gelmiştir.

Lozan Konferansında büyük uğraşılardan sonra bu hedefe de ulaşılmıştır. Türkiye ve Türk milleti kapitülasyonların cenderesinden kurtarılmış, millî bağımsızlığımız ve millî egemenliğimiz tam olarak temin edilmiştir.

Balkan Savaşlarında, Birinci Dünya Harbi yıllarında, işgal döneminde, istiklâl savaşımız sırasında ülkemiz harap olmuş, kaynakları tükenmiş, çok fakirleşmiştir. Milletimiz bitap

düşmüş, acılar ve çileler çekmiştir. Büyük ve kesin askerî zaferden ve ana hedef olan kurtuluş ve istiklâlin elde edilmesinden sonra savaşların ülkede açtığı yaraların sarılması, ekonominin işler hale getirilmesi, ülkedeki yıkımın onarılması için kalıcı barışın sağlanması Türk Ulusu için âcil bir ihtiyaç halini almıştır. Büyük önderimizin askerî dehasının yanında sahip olduğu barış vizyonu Lozan Konferansındaki heyetimize rehberlik etmiştir. Heyet Başkanı İsmet Paşanın isabetli ve sağlam önsezi ve öngörüsüyle birleşen üstün diplomasi meziyetleri sayesinde Mustafa Kemal Paşanın barış vizyonu gerçekleşmiştir. Lozan Barış Andlaşmasıyla kurulan hassas stratejik dengeler korunarak Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923de kuruluşundan itibaren komşularıyla ve uluslararası toplumun diğer üyeleriyle uzun yıllar boyunca dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri içinde kalmayı başarmıştır. Atatürkün Türkiye Cumhuriyeti Milletler Cemiyetine üye olması için resmen davet almıştır. Dostluk paktlarına öncülük etmiştir. Atatürkün 1931de söylediği yurtta sulh cihanda sulh vecizesi, Lozanda ortaya konulan barış vizyonunu çağdaş Türkiyenin dış politikasının felsefesi haline getirmiştir.

İstiklâl Savaşımızda zafere ulaşmamızdan sonra toplanan Lozan Konferansında yaşanan tecrübeler Türkiyenin dış siyaseti için yol gösterici dersler ortaya koymuştur:

Bunlardan birincisi, ister savaş meydanında olsun, ister barış masasında, bir millet, bir devlet kendi millî gücüyle mütenasip hedefler gütmelidir. Gerginliğin veya savaşın hangi noktalara kadar götürüleceği, barış masasında hangi noktada uzlaşma gerektiği isabetle takdir edilmelidir. Millî gücü aşan hayalî hedefler güdülmemelidir.

Büyük Atatürkün hayali dış siyaset peşinde koşanlar, dayanak noktalarını kendiliğinden kaybederler sözü sadece Türkiye için değil bütün dünya ülkeleri için düstur niteliğindedir.

İkincisi, uzun ömürlü veya kalıcı barışın, taleplerde aşırılığa kaçılmadan, gerekirse fedakârlıklarda bulunularak, çatışan taraflar arasında menfaat dengelerinin kurulmasıyla ortaya çıkabileceği gerçeğidir.

Üçüncüsü, barış masasında karşı tarafta oturan devletler ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, onların karşısında vakar içinde haklı olanlara mahsus bir güven duygusuyla dik durmanın gerekli olduğudur.

TBMM Hükûmeti, Lozanda Barış Konferansı masasına, daha doğrusu kurtlar sofrasına İstiklâl Savaşını kazanmış taraf olarak oturmuştu. Bununla beraber, başta İngiltere olmak üzere, masada karşısında oturanların havası tamamen farklı olmuştur. Onlar masada kendilerini I. Dünya Harbinin galipleri olarak görmüşler ve harbin faturasının Osmanlı Devleti tarafından ödenmesi gereken bölümünü Türkiyeden tahsil etme niyet ve kararlılığıyla hareket etmişlerdir. Konferansın zabıtları bu tablonun bütün motiflerini ortaya koymaktadır.

Bu gerçeği İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönünün Prof. Dr. Seha L. Merayın Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler başlıklı kitabı için 30 Eylül 1969 tarihli olarak kaleme almış olduğu Önsözden nakletmek istiyorum. Merhum İnönü şöyle diyor:

☀□□□□□□□□□ başladığımız zaman, eşit şartlarda müzakere edeceğimiz nazarî olarak kararlaştırılmıştı. 1918 galipleri bu şartı nazarî olarak kabul ederler ve tatbikatta

ağırlıklarını başka istikametlere yöneltmeğe çalışırlardı. İlk günden itibaren, Konferansın eşit şartları, milletlerin istiklâli havası ve hakkının münakaşasını, her vesile ile yenilerdik ☀ Müttefikler arzu ettikleri muahedeyi bize kabul ettirmek için, yalnız müzakerelerde hukukî çekişmelerde kalmamışlar, Şubatta (1923) büyük baskı ve gösteri ile Konferansı kesintiye uğratmaya kadar, kararlı olarak gitmişlerdir. Zannediyorlardı ki, bu kadar şiddetli bir baskı karşısında, hallonulamayan meselelerde, Türkler boyun eğeceklerdir... [xxix]

Lozan Andlaşması kurduğu dengeler sebebiyle 94. yılını doldurabilmiştir. Oysa, Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında yapılan Andlaşmalar ortadan kalkmış bulunmaktadır.

E. Büyükelçi Tugay Uluçevik

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1986 - 1989 arasında Birleşik Arap Emirlikleri, 1989-1991 yıllarında Romanya büyükelçiliği, 1992-1995 arasında Kıbrıs işlerinden sorumlu Müsteşar yardımcılığı, 1995-1998 arasında Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği, 1998-2000 yılları arasında Almanya Büyükelçisi, ardından Dışişleri Bakanlığı Dış Politika Danışma Kurulu üyesi ve emekli olduktan sonra da Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Genel Sekreter vekilliği görevini yürütmüştür. İngilizce bilmektedir.

* Bu makale ilk olarak 31 Ağustos 2017'de TÜRKSAM websitesinde yayınlanmıştır.

---

[i] Sir Harry LUKE, CYPRUS A Portrait and an Appreciation, George G. Harrap & Co. LTD, 182 High Holborn, London, W.C.I, 1957, s. 86

[ii] Sir Harry LUKE, a.g.e., s. 86-87.

[iii] Seha L. MERAY, LOZAN BARIŞ KONFERANSI, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 348, Tutanaklar Belgeler, Önsöz İSMET İNÖNÜ, Takım I, Cilt 1, Kitap 1, s. 97.

[iv] Doçent Dr. Aydoğan OZMAN, Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukukî Statüsü, 1988, s.197 – 206.

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/43/3/m_aydogan.pdf

[v] http://www.mfa.gov.tr/no_-242-_ege_deki-bazi-ada-ve_veya-adaciklara-dair--iddia-ve-haberler-hk__.tr.mfa

[vi] http://www.mfa.gov.tr/sc-1_-12-ocak-2017_-disisleri-bakanligi-sozcusu-buyukelci-huseyin-muftuoglu_nun-yunanistan_in-ege_deki-bazi-adaciklari-isk_na-ac.tr.mfa

[vii] http://www.mfa.gov.tr/sc-5-disisleri-bakanligi-sozcusu-buyukelci-huseyin-muftuoglu_nun.tr.mfa

[viii] http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/443889.aspx

[ix] Robert HOLLAND, a.g.e., s. 8

[x] MILLER, The Ottoman Empire and Its Successors, 1801 – 1927, Cambridge University Press, 1936, s. 542 https://books.google.com.tr/books?id=MFHL6H9JTmAC&pg=PA542&dq=cyprus+treaty+1920&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjukpSVr7TVAhVGB8AKHcO5DXUQ6AEIZzAJ#v=onepage&q=cyprus%20treaty%201920&f=false

Lt. – Col. Lawrence MARTIN, The Treaties of Peace, 1919 – 1923, Vol. I, s. xxxi ve xxxvii.

https://books.google.com.tr/books?id=jtyOqiwiDLYC&pg=PR31&dq=1920+greco+italy+treaty&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwizkqH87LHVAhUJRhQKHaO1DjQQ6AEIJjAA#v=onepage&q=1920%20greco%20italy%20treaty&f=false

[xi] The American Journal of International Law, Franco – British Convetion On Certain Points Connected With The Mandates For Syria And The Lebanon, Palestine And Mesopotamia.

https://archive.org/stream/jstor-2213236/2213236_djvu.txt

[xii] Seha L. MERAY, a.g.e., No. 300, Tutanaklar Belgeler, Takım I, Cilt 1, Kitap 2, s. 57 – 58.

[xiii] Bknz. Murat SARICA/ Erdoğan TEZİÇ/ Özer ESKİYURT, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, No.2071, Fakülteler Matbaası, 1975, s. 5 – 7.

[xiv] Seha L. MERAY, a.g.e., No. 300, Tutanaklar Belgeler, Takım II, Cilt 1, Kitap 1, s. 17 – 18.

[xv] Cumhuriyet Gazetesi, Cuma 28 Kasım 1952, s. 1 – 6.

[xvi] BM IX. Genel Kurulunun 17 Aralık 1954 tarihli ve 814 (IX) sayılı Kararı. (514. oturumda kabul edilmiştir).

[xvii] AYIN TARİHİ (Şubat 1952).

[xviii] Doçent Dr. Fahir . H. ARMAOĞLU, Kıbrıs Meselesi 1954 1959, Ankara, 1963, Sevinç Matbaası, s. 73.

United Nations GENERAL, ASSEMBLY NINTH SESSION Official Records, 477th PLENARY MEETING, 24 September 1954, A/PV.477 s. 52 – 53.

[xix] Doçent Dr. Fahir . H. ARMAOĞLU, a.g.e., s. 145 – 147.

[xx] Doçent Dr. Fahir . H. ARMAOĞLU, a.g.e., s. 357.

Hürriyet Gazetesi, 21 Nisan 1957.

[xxi] Doçent Dr. Fahir . H. ARMAOĞLU, a.g.e., s.357.

Dünya Gazetesi, 29 Nisan 1957.

[xxii] Doçent Dr. Fahir . H. ARMAOĞLU, a.g.e., s.357.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Nisan 1957; Hürriyet Gazetesi, 29 Nisan 1957.

[xxiii] Prof. Dr. Nihat ERİM, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde KIBRIS, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, s. 77.

[xxiv] BMGSnin 10 Temmuz 2017 tarihli ve S/2017/586 sayılı Raporu, para. 41, s. 8.

[xxv] BMGSnin 28 Mayıs 2004 tarihli ve S/2004/437 sayılı Raporu, Ek. III, s. 27.

[xxvi] Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1967, s. 1 ve 7.

[xxvii] T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 19, Yasama Yılı: 2, 48. Birleşim

[xxviii] http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-cnnturk-televizyonuna-verdikleri-ozel- mulakat_-3-ekim-2013_-ankara.tr.mfa

[xxix] Seha L. MERAY, a.g.e., N0. 291, Tutanaklar Belgeler, Takım I, Cilt 1, Kitap 1. s. V, Vİİİ.

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: ULUÇEVİK, Tugay. 2026. "LOZAN DENGESİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2017 / 43. Eylül 05. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/Blog/LOZAN-DENGESI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır